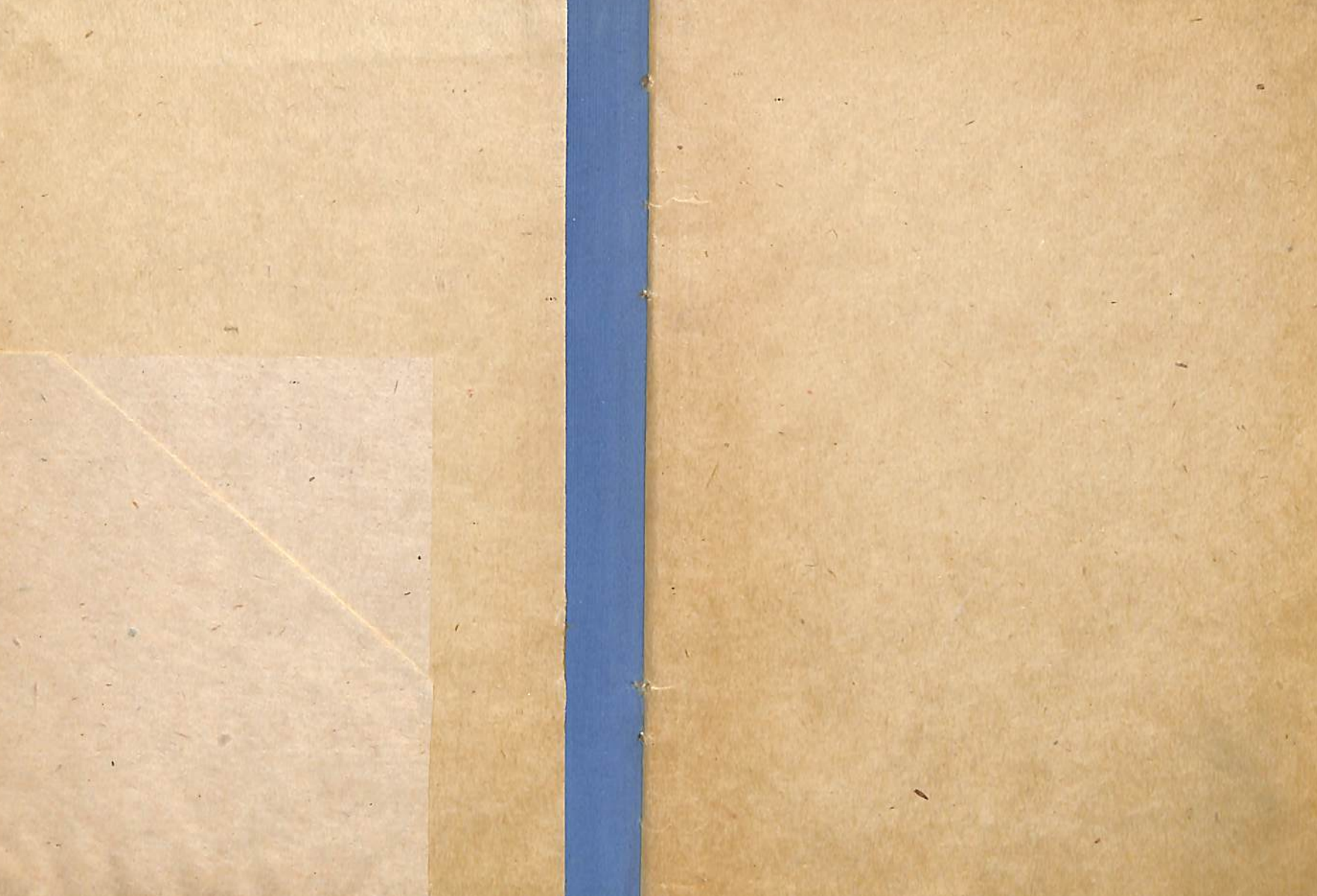

-6 NOV 2011

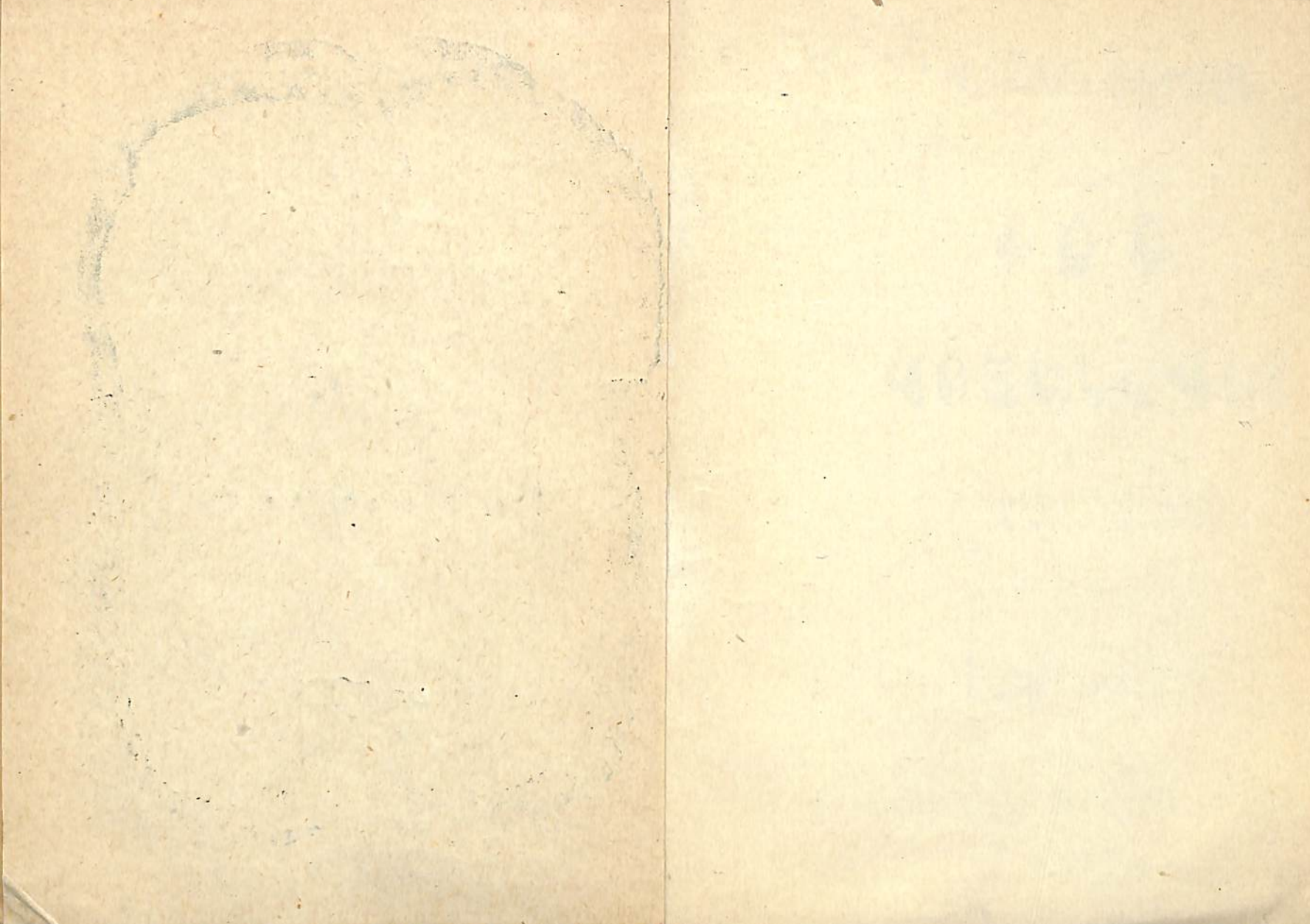
ՎԱՀԱՆ ՏԵՐՅԱՆ

100

405ԱՆԱ406

499/155

678

Апр.
2-180a

2-180a

ՀԱՀԱՆ ՏԵՐՅԱՆ

891.99

S-47

100
000

ԿՈՏԱՆԱԿՈՐ

Խմբագրութեամբ և տպագրանով
Պ. ՄԱԿԻՆՑԱՆԻ

Г.П.Б на обяз. экз.
Лнгр. 1931 год
Акт № М-230

ИВБ. № 21330

МСМХХХ
1930

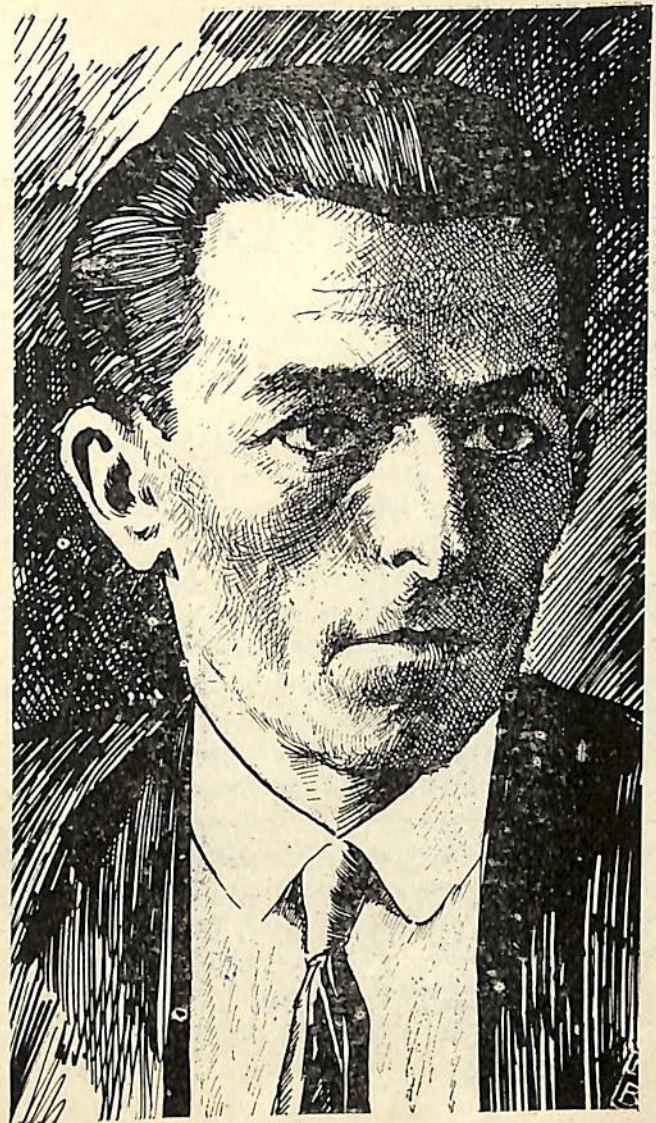
22 JUL 2013

38666

Սախելզամի 1-ին տպարան
Գրառեղ № 1031:
Պատվեր 61: Տիրաժ 2000:

39851-63

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Արդյոք ինձ հիշում են այնտեղ...
Վ. Տ ե Ր յ ա ն

Իբրև պատասխան պոետի այս կասկածամիտ հարցին՝ Պետրատը, նրա մահից տասը տարի անց, լույս է ընծայում այս գիրքը, և նորից նրա պատկերը մեր առջև է:

Փետրվարյան հեղափոխությունը բռնկեց թե չե—
նա բոլշևիկների շարքումն է: Ախալքալաքում թե Պետրատը դադարում նա հեղափոխական ջրապտույտի մեջ է: Նրա անունը կարդում ենք սահմանադրական ժողովի բոլշևիկյան ցուցակում: Խորհուրդների յերրորդ և չորրորդ Համագումարական համագումարներից նա ընտրվում է Կենտգործկոմի անդամ: Ազգային գործոց ժողովրդական կոմիտեի ատում նա փաստորեն ղեկավարում է հայկական գործերը: Խորհուրդային իշխանությունն ղեկընտնեն ու վորոշումները Հայաստանի և հայ աշխատավոր մասսայի մասին ընդունվել են նրա անմիջական աշխատակցությունը: Նա գնացել է Բրեստ, վորպես հայկական գործերի կոնսուլտանտ: Նա ձեռնարկում է այն պահին անասելի դժվարություններով

լի ճամփորդությունն Հաշտարխան և Հյուսիսային Կովկաս՝ հայ փախստական մասսաների ոգնության գործը կազմակերպելու նպատակով, արդեն իսկ ծայր աստիճանն հյուսիսում որհասական հիվանդությունն էր՝ Նա լույս և ընծայում «Խօնչ և ասել Լենինը գլուզացիններին» բրոշյուրը—պրոպագանդիստական գրականության չզերազանցված մի նմուշ, — գործի արանքում հապճեպ թարգմանում է Լենինից՝ «Կարլ Մարքսի կենսագրությունը» և «Պետությունն ու հեղափոխությունը»:

Միակ վոտանավորը, վոր նա լույս ընծայեց—Սո. Շահումյանի հիշատակին նվիրված «Գաղեն» և յեղիլ այդ շրջանում:

Նա անհաշտ և անողորմ պայքարել է հայ հակահեղափոխական կազմակերպությունների դեմ, փակել ու ցրել է Պետրոգրադի «Ռազմահեղափոխական կոմիտեն» և Մոսկվայի «հայկական կոմիտեն», վերջապես նա Արտաքին գործոց ժողկոմատի հանձնարարությամբ ուղևորվում է Թուրքեստան, սակայն ճանապարհին՝ Որենբուրգում վախճանվում է 1920 թ. հունվարի 7-ին:

Տասը տարի առաջ, խորհուրդային իշխանության ամենադժվարին պահին, ամենաջերմ ենտուզիազմով ներշնչված մեր ընկերոջ մահը — մեծ կորուստ եր մեզ համար և այս տասը տարվա ընթացքում կոմմունիստ-Տերյանի գնահատականը վերաքննության չի յենթարկվել:

Այլ խնդիր է պոետ Վահան Տերյանի ժառանգության արժեքավորումը:

Մի կողմից փաստերը կարծես անհերքելի համառությամբ հաստատում են, վոր պոետի հիշատակը այս տասնամյակում վառ և մնացել և նա կարդացվում է,

ինչպես իր կենդանության որով: Ռուսաստանի գրեթե բոլոր հայաշատ քաղաքներում, ինչպես և Հայաստանում, տեղի յեն ունեցել հուշ-յերեկույթներ ու ցերեկույթներ և միշտ բաղամամարդ: Պոետի յերկերի լիակատար հրատարակությունը, վոր լույս է ընծայել Պետհրատը Պոսում և Յերևանում 1923 — 1925 թ., վաղուց արդեն սպառվել է, և ահա Պետհրատը լույս է ընծայում նրա «100 վոտանավոր»-ը: Ասել է թե՛ «Մթնշաղի անուրջները» լույս են տեսնում չորրորդ տպագրությամբ, իսկ մնացած վոտանավորների մեծ մասը՝ յերրորդ: Մամուլը յերբեք մոռացության չի մատնել պոետին: Մյուս կողմից մեր յերիտասարդ գրողների սակավաթիվ մի իմրակ փորձեց պսակազերծ անելու Վ. Տերյանի պոեզիան, հակա-հասարակակոն, վաղառողջ և ֆրասակար հուշակելու նրա գրական ժառանգությունը: Խոսքս Յեղիշ Զարենցի Ֆուլթուրիստական յելույթի մասին է, վոր իր ժամանակին խորհուրդային մամուլում ստացավ արժանավոր հակահարված: Նրան չաջողվեց «թքոտել» Տերյանի պոեզիան: Հետագայում ինքը Զարենցը լքեց իր իսկ ժխտողական բացասական դիրքը Տերյանի նկատմամբ և պարզվեց, վոր մեր յերիտասարդ բանաստեղծների կողմից այդ յիլույթը մի կարծեցյալ միջոց է յեղել իրենց իսկ մեջ հաղթահարելու Տերյանի զորավոր ազդեցությունը:

Յեւ ինչպես Մայակովսկին ամբիստիա հայտարարեց Ռեմբրանտին, այնպես ել Զարենց թողություն շնորհեց Տերյանին...

Հաճախ, Տերյանին նվիրված հուշ-յերեկույթներում բանախոսները, իբրեւ անուղղակի արձագանք Զարենցի և յուրայինների հիշված ձախլիկ յելույթի,

հարց են դրել՝ մե՞րն ե արդյոք Տերյանի գրական ժառանգությունը, թե մենք պետք ե նրանից միանգամայն հրաժարվենք: Այդ հարցին միշտ տրվել ե մի պատասխան՝ Տերյանը մերն ե, Տերյանը մեր բանաստեղծության խոշորագույն վարպետներից մեկն ե, և մենք վոչ մի դեպքում նրանից չենք հրաժարվում:

Ի՞նչն ե Տերյանի մեջ, վոր այսօր ել չի թույլատրում մեզ անտարբեր մնալու դեպի նրա պոեզիան, վոր մեր որերում ել ունի արժեք ու արժանիք:

Իբրև ամբողջություն Տերյանի ստեղծագործությունը — պատկանում ե մեր գրական անցյալին, սակայն ուրիշ պոետների հետ համեմատած — Իսս հակյանի, Թումանյանի և այլն — մեր ամենամոտավոր անցյալին:

Վահան Տերյանը մեր գրական Պառնասում առաջին ուբբանիսն ե: «Ղարաչուխա» գլուպիկների շարք սնում — նա, իր պոեզիայով, առաջին մեծ քաղաքի բնակիչն ե:

Տերյանի բանաստեղծությունների մեջ մենք տեսնում ենք մի նրբամիտ ինտելիգենտ իր հոգեկան բարդ կազմով:

Նրա սերը — գեղջուկի յերգը չե «իւր յարին»: Նա առաջին անգամ հայերեն լեզվով ասում ե կնոջը՝ «գութ»: Առաջին անգամ գծագրվում ե հայ պոեզիայում գրական մշակը՝ «հոգնած գրքերից անհամար»: Նրա պոեզիայի պեյզաժը — յեթե գլուղական ե, ապա ուրեմն հուշ ե, մանկությունից մնացած մտապատկերներ հայրենի գյուղից: Ընդհակառակը, ավելի ակտուալ ե քաղաքը — իր բուլվարով, մայթով, ավտոմոբիլով, քաղաքային յերաժշտությամբ, վորտեղ վալտորնով վայլ

են նվագում, վորտեղ հնչում ե դաշնամուրն ու շարմանկան: Մի խոսքով նրան նույնքան «հարազատ ե մայթի քարերը», վորքան Թումանյանին՝ Լոռու լեռները:

Վահան Տերյանի որով Յեվրոպայում թե Ռուսաստանում գրականության մեջ իշխում եր սիմվոլիզմը: Յեվ նա կարողացավ սիմվոլիզմի բոլոր գրական կողմերը բերել մեր գրականությանը, անկումային ծայրահեղություններն ու թեթևաուկ ծամածռությունները թողնելով ուրիշներին: Նա առաջինը մտցրեց մեր մեջ բանաստեղծական ձևերի հասկացողությունը իր սոնետներով, գազելներով, տրիոլետներով: Լեզվի նվագայնությունը ալլիտերացիաների, ասոնանսների և այլ պոիտիկների գործադրությամբ նա հասցրեց ծայրագույն կատարելության: Նրանից հետո այլևս անհնար դարձավ սոնետ վերնագրել բանաստեղծությունը, առանց պահպանելու սոնետի ձևը: Վտանաւորի տեխնիկայի կողմից, հնչունային կատարելության կողմից նա մի որինակ եր, վորից ազդվեցին վոչ միայն յերիտասարդ պոետները, այլև իրենից ավագ և արդեն միանգամայն կազմակերպված Իսահակյանը, Թումանյանը, Ծատուրյանը և այլն:

Նա մեր պոեզիայում տվեց վոճավորման առաջին և մինչև որս չգերազանցված որինակներ: Այս կողմից Վահան Տերյանի ազդեցությունը նշմարելի յե մինչև որս ել:

Անցնենք սակայն Տերյանի պոեզիայի պարունակությանը:

Արդյոք նա հորթի պես հրճվե՞լ ե՞ «խնչ լավ ե, ինչ լավ» հեղձուկ աշխարհում (Բալմոնտ), կամ յերգել ե բուրժուայի անանմսը շամպայնի բաժակում (Իգոր

Սևերյանին): Հոխորտացել է նա յերբ և իցե իր «հան-
ճարով», գինով ու գոհ բուրժուական բազարում: Ամե-
նեին: Տերյանը ավելի մոտ է Բրյուսովին ու Բլոկին,
բայց նրանցից առաջ պրոլետարիատին հարած և նրան-
ցից ավելի պրոլետարիատին հարազատ:

Վահան Տերյանի վողջ ստեղծագործությունը իր
հիմքում ունի անբավարարվածություն, դժգոհություն
բուրժուական կարգերից: Այդ անբավարարվածությունն
արտահայտվել է խեղդված հեկեկանքով, վշտագին շեշ-
տերով և, ավելի սակավ, ցասումի ու զայրույթի կո-
չով՝ «յեղբայրներ, յեւեք»:

Կապիտալիստական հասարակակարգի յերկու հա-
կադիր դասակարգերից և վոչ մեկին նա չէր պատկա-
նում իր սոցիալական դիրքով, սակայն իր վողջ եյու-
թյամբ նա համակրել ու հարել է պրոլետարիատին:
Ճիշտ է, նրա պոեզիայում անբավարարվածությունն
ու դժգոհությունը տիրող հասարակակարգից ավելի
շատ պաասիվ յեղանակով է արտահայտվել, քան ակտիվ
ընդվզումներով, սակայն դա ներկա դեպքում կարևոր
չէ, քանի վոր մենք հարց ենք դնում՝ բուրժուական
աշխարհն հարադատ յերգիչ և յեղել Վահան Տերյանը,
թե խորթ: Ապա՝ նրա հոգեկան զարգացումը պրոլե-
տարիատին մերձենալու ուղիով և ընթացել, թե ընդ-
հակառակը: Այսպես բնորոշելով Տերյանի պոեզիայի
պարունակությունը, մենք կկարողանանք հասկանալ,
թե ինչու ինքը հարյուր յոթ-ութ թվականից նա «մերձ-
կուսակցական» սոցիալ-դեմոկրատ է, ճիշտ է, առանց
կազմակերպչական կապերի, բայց համենայն դեպս
միշտ համակրող, իսկ 17 թվականի սկզբից՝ բոլշևիկ-
ների շարքում, մինչև իր վախճանը: Այլապես Տերյանի

հոգեկան կերտվածքի և քաղաքական նկարագրի մեջ
կըացվի մի անանցանելի և անբացատրելի վիհ:

Վահան Տերյանը պրոլետարիոգ չի յեղել, բայց նա
մեր անցյալի գրական դեմքերից ամենահարազատն է
մեզ համար: Ապարդյուն է հիմա դիտողություններ
անել այն մասին, թե արդյոք պիտի աջողե՞ր նա
գտնել գեղարվեստական հարմարավոր ձևեր՝ իր նոր,
իր մարտական ապրումները, հեղափոխական խրոխտ
տրամադրությունները մարմնացնելու համար: Նրա
թողած սևագրությունները հաստատում են միայն
այդ նոր ու խրոխտ շեշտերի առկայությունը և այն,
վոր նա վորոնելիս է յեղել նրանց համար հարմար ձե-
վեր: Իսկ թե վիճակված է յեղել նրան արդյոք զըտ-
նելու այդ ձևերը, այսինքն՝ պրոլետարիոգ դառնալու —
այդ գաղտնիքը նա հետը տարել է գերեզման:

Տասը տարի առաջ Վահան Տերյանը վախճանվեց
դեռ 35-ը չլրացած: Պարզ է, վոր նա, վորպես արվես-
տագետ, տակավին շատ ասելիքներ ուներ: Սակայն
այն էլ, ինչ նրան վիճակվեց կատարելու, բավական է,
վոր մեր գրականությունը հիշի նրան յերախտապարտ
զգացմունքով և հայ աշխատավորը՝ վորպես իր հարա-
զատին:

Պ. Մակինցյան

1930 թ., 7 հունվարի

Թ ի Ֆ լ է ս.

1904-1908

ՏԽՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սահուն քայլերով, աննշմար, վորպես քնքույշ մութի թև,
Մի սուվեր անցավ ծաղիկ ու կանաչ մեղմիվ շոյելով.
Իրիկնաժամին, թփերն որորող հովի պես թեթև
Մի ուրու անցավ, մի գունատ աղջիկ ճերմակ շորերով...

Արձակ դաշտերի ամայության մեջ նա մեղմ շշնջաց,
կարծես թե սիրո քնքույշ խոսք ասաց նիրհող դաշտերին.
Ծաղիկների մեջ այդ անուրջ կույսի շշուկը մնաց
Յեվ ծաղիկները այդ սուրբ շշուկով իմ սիրտը լցրին...

Կախարդական մի շղթա կա յերկնքում՝
Անհրեւելի, վորպես ցավը խոր հոգու.
Իջնում ե նա հուշիկ, վորպես իրիկուն,
Ողակելով լույս աստղերը մեկ-մեկու:

Մեղմ գիշերի գեղազանգուր յերազում՝
Այն աստղերը, վորպես մոմեր սրբազան,
Առկայծում են կարոտագին յերազուն՝
Հավերժաբար իրար կապված և բաժան:

Յես ու դու յեւ շղթայված ենք իրարու,
Կարոտավառ յերազում ենք միշտ իրար,
Միշտ իրար հետ, բայց միշտ բաժան և հուռ,
Աստղերի պես և հարապատ և ոտար...

Յրտահմր, հողմավմր,
Դողացին մեղմաբար
Տերեները գեղին,
Պատեցին իմ ուղին...

Հաճանչները թռչնան...
Կանաչները աշնան —
Իմ խոհերը մոլար՝
Յրտահմր, հողմավմր...

Կրակներըս անցան,
Յուրտ ու մեզ ե միայն...
Անուրջներս յերկնածին
Գնացին, գնացին...

Աշուն է, անձրև... Ստվերներն անձև
Դողում են դանդաղ... Պաղ, միապաղաղ
անձրև՝ ու անձրև՝...

Սիրտըս տանջում է ինչ վոր անուրախ
անհանգստություն...

Սպասիր, լսիր. յես չեմ կամենում
Անցած լույսերից, անցած յուզերից
տառապել կրկին.

Նայիր, ախ նայիր՝ ցավում է նորից
իմ հիվանդ հոգին...

Անձրև է, աշուն... Ինչո՞ւ յես հիշում,
Հեռացած ընկեր, մոռացած ընկեր,
ինչո՞ւ յես հիշում.

Դու այնտեղ եյիր, այն աղմկահեր
կյանքի մշուշում...

Դու կյանքն ես տեսել, դու կյանքն ես հիշում —
Վոսիկ տեսիլներ, անուրջների լո՛ւյս...

Յես ցուրտ մշուշում.
Իմ հոգու համար չկա արշալույս —
անձրև՝ է, աշուն...

Ինձ թաղեք, յերբ կարմիր վերջալույսն է մարում,
Յերբ տխուր գգվանքով արեգակը մեռնող
Սարերի արծաթե կատարներն է վառում,
Յերբ մթնում կորչում են ծով ու հող...

Ինձ թաղեք, յերբ տխուր մթնաշաղն է իջնում,
Յերբ լուռ են սրվա աղմուկները զվարթ,
Յերբ շողերն են մեռնում, ծաղիկները — ննջում,
Յերբ մթնում կորչում են լեռ ու արտ:

Իմ շիրմին դալկացող ծաղիկներ ցանեցեք,
Վոր խաղաղ ու հանդարտ մահանան.
Ինձ անլաց թաղեցեք, ինձ անխոս թաղեցեք.
Լուռթյո՛ւն, լուռթյո՛ւն, լուռթյո՛ւն անսահման...

Կ Ա Ր Ո Տ

Իմ անվերջ ճամբի տանջանքից հոգնած՝
Յես ննջել եյի վոսկեղեն արտում.
Ու ճշաց սիրտըս վայելքից անկարծ
— Թվաց վոր մեկը կանչում ե տրտում...

Յեվ յես արթնացա խնդության ցավից. —
Գիշերվա հոփն եր լալիս դաշտերում,
Մութ հեռաստանն եր դժկամ նայում ինձ,
Մենակությունն եր քարի պես լուռում...

Ի Ր Ի Կ Ն Ա Ժ Ա Մ

Շուտով կըլուե աղմուկը դաժան,
Ու սիրտըս կըզգա քայլերդ փափուկ.
Դու նորից կիջնես, նուրբ իրիկնաժամ,
Քո խաղաղ մութով գզվող-խուսափուկ:

Տխուր թևերդ անձայն կըփռես,
Կըզրկես հողը կանացի նազով,
Յերկնքում անուրջ աստղեր կըվառես,
Կըլցնես հոգիս անուշ յերազով:

Ցուրտ ցերեկներից հավիտյան դժգոհ՝
Սիրտս կարոտ ե քո գզվաճնքերին.
Դու ինձ չես խաբում, քնքուշ յերեկո,
Անուշ յերեկո, մեղմ ու մտերիմ...

Կընստեմ անվերջ, կընստեմ մենակ.
Դու կըփարվես ինձ թևերով ճկուն,
Դժբախտ կըզգվես հույս ու հիշատակ,
Կըպարզես մեղմիկ ցուքդ իմ հոգուն:

*
*
*

Յես անջտաված եմ հայրենի հողից,
Հայրենի տունըս՝ իմ սրտին ոտար.
Ինձ այրում է միշտ մի անհագ թախիծ, —
Հավիտյան դյուլթող անհայտ ճանապարհ...

Հողվում են, հոսում հեղեղները մեծ,
Մաղլցում վերե է թավալվում ցած.
Զմբուխտե ջրեր, ձեզ ի՞նչ վրդովեց,
Հայրենական տուն, հավետ մոռացված...

Միևնույն է ինձ Հյուսիս թե Հարավ, —
Մի խենթ տագնապ կա իմ հիվանդ սրտում,
Կա իմ հոգու մեջ մի անհագ ծարավ.
— Հավիտյան ոտար, հայրենական տուն...

ԱՇԽԱՆ ՏՐՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

*Il pleure dans mon coeur
Comme il pleut sur la ville...*

Paul Verlaine.

Կրկին իմ հոգում
Իջավ մշուշոտ, արցունք անձրևող
Տրտում իրիկուն.
Իմ սրտում անցավ
Մահացող ծաղկանց բույրը ցավ բերող,
Համբույրը խոնավ.
Կրկին պաղ միգում
Ամպոտ յերկինքը մեռած լույսերի
Թաղումն է սգում:
Հողմը սրարշավ
Հոգուս դալկացած ծաղիկ հույսերի
Թերթերը տարավ...
Անջատման ցավոտ
Չայներ դողացին ու հեղ դալկացան
Հեռվում անձանոթ.
Կրակներն անձայն
Լացող ամպերի միգում անսահման
Թռչնեցին, անցան...
Անձրև անընդհատ
Մաղում է վհատ թաղումի կոծով, —
Իմ հոգու մեջ ել
Աշուն է իջել անամոք լացով,
Իմ հոգու մեջ ել...

Վոչ տրտնւնջ, վոչ մրմնւնջ սգավոր,
Հեռացիր, մոռացիր ինձ հավետ.
Իմ ուղին միշտ մթին մենավոր,
Կըզնամ իմ դժկամ ցաւի հետ:

Իմ ճամբան անվախճան մի գիշեր,
Ինձ շոյող վոչ մի շող չի ժպտա.—
Հեռացիր, մոռացիր, մի հիշիր.
Ինձ այգպես, քրոջ պես մի գթա...

Հուսաբեկ մութ ու մեզ թող լինի,
Իմ վերե թող արեւ չընդա.
Լոկ յերկունք, լոկ արցունք թող լինի,
Ինձ այգպես, քրոջ պես մի գթա...

*
*
*

Իմ գերեզմանին դուք չըմոտենաք,
Հարկավոր չե ինձ վոչ ծաղիկ, վոչ սուգ.
Հանկարծ կըզարթնի ջերմ լսուռ փափագ,
Սիրտըս չի գտնի վոչ մի արտասուք:

Իմ գերեզմանը թող լինի հեռւում,
Ուր մահացել են շշուկ, յերգ ու ձայն.
Թող շուրջըս փռվի անանց լուսթյուն,
Թող ինձ չըհիշեն, թող ինձ մոռանան:

Իմ գերեզմանին դուք չըմոտենաք,
Թողեք, վոր հանգչի իմ սիրտը հոգնած,
Թողեք, վոր լինեմ հեռավոր, մենակ.—
Չըզգամ, վոր կա սեր և ցնորք և լաց...

Մ Թ Ն Շ Ա Ղ

Յեւ սիրում եմ մթնաշաղը նրբակերտ,
 Յերբ ամեն ինչ յերազում ե հոգու հետ,
 Յերբ ամեն ինչ, խորհրդավոր ու խոհուն,
 Յընտրում ե կապույտ մութի աշխարհում...
 Զըկա վոչ մի սահման դնող պայծառ շող,
 Աղմուկի բեռ, մարդկային դեմք սիրտ մաշող. —
 Հիվանդ սիրտըդ չի տրտնջում, չի ցավում,
 Վորպէս յերազ մոռացումի անձավում.
 Յեւ թվում ե, վոր անեղր ե ամեն ինչ —
 Վոր վողջ կյանքդ ե մի անսահման բաղցր նինջ...

Յ Ե Ր Ե Կ Ո

Յերեկոն փռեց իր թևերը մութ,
 Անուշ նիրհեցին յերկինք ու յերկիր. —
 Աչքերըդ փակիր, ինձ քնքույշ գրկիր,
 Սուտ կյանքին խառնիր յերազանքը սուտ: —

Լայն ըստվերները ընկան անաղմուկ,
 Անուշ նիրհեցին ծով, անտառ ու լեռ...
 Յեւ քեզ կը պատմեմ վոսկե հեքիաթներ,
 Իմ սիրուն մանուկ, իմ քնքույշ մանուկ...

Կրճքիս դիր դեմքը քո տխրադալուկ,
 Մոռացիր կյանքի տառապանքը մութ,
 Սուտ կյանքին խառնիր յերազանքը սուտ.
 Իմ սիրուն մանուկ, իմ քնքույշ մանուկ...

Անուշ նիրհեցին ծով, անտառ ու լեռ,
 Ննջեցին անուշ յերկինք ու յերկիր.
 Աչքերըդ փակիր, ինձ քնքույշ գրկիր,
 Յեւ քեզ կը պատմեմ վոսկե հեքիաթներ...

Արդյոք հիշում ես. անտառ եր, առու...
Հեքյաթի պես եր — յերազի նման.
Խաղաղ յերեկոն խոսում եր անձայն,
Արդյոք հիշում ես. — Հեռո՛ւ յեր, հեռո՛ւ...

Արդե՞տք հիշում ես. յերկիրը պայծառ,
Ժպտում եր սիրով հավիտենական.
Գարունն եր յերգում ձայնով դյուրթական,
Արդյոք հիշում ես. տուռ յեր, անտառ...

Արդյոք հիշում ես. գիշերն եր դալու,
Հեքյաթի պես եր... Անտառ եր, առու...
Արդյոք հիշում ես. հեռո՛ւ յեր, հեռո՛ւ.
Կյանք, տխուր հովիտ հավիտյան լալու...

Մի ոս առհավետ կյանքըս կանխեմ
Ու գունատ հույսի քայլերով տարտամ
Կըզանեմ ուղին հեռավոր քո տան
Յեվ թույլ ձեռներով դուռըդ կըծեծեմ:

Տխուր կըժպտաս դու հողնածորեն
Ու հողնածորեն դուռը կըբանաս. —
Սրտիս մութ ցավը անխոս կիմանաս,
Յեվ արցունքներըդ հանդարտ կըծորեն:

Յեվ գթությունը քո քրոջական
Սիրտըս կըլցնե խնդության լուսով,
Քո սուրբ ծնկները կըզրկեմ հուսով
Յեվ կըհեկեկամ և կըհեկեկամ...

Ձմրան գիշերն ե մեղմորեն ընկնում
Յեվ մեծ քաղաքի դեմքը մշուշում։—
Յես դուրս եմ գալիս, փողոց եմ գնում
Յեվ յերկւմը, յերկւմը մայթերն եմ մաշում։

Բարձր տների պատուհաններում
Պայծառ լույսերը հանգչում են մեկ-մեկ.
Յես արդեն վռչինչ չեմ մտաբերում,
Խնձ համար չըկա այսօր ու յերեկ։

Կես գիշերն անցավ... Յես տուն չեմ գնում.
Յերկար, անդադար, մայթերն եմ մաշում.
Շրջում եմ անվերջ, յերբեք չեմ հոգնում,
Վռչինչ չեմ հիշում, վռչինչ չեմ հիշում...

Լապտերը միգում մաղում ե պաղ բոց,
Յես աննպատակ շրջում եմ անվերջ.
Յես լուռ անցնում եմ փողոցից փողոց
Ու մեղմ լալիս եմ ցուրտ մշուշի մեջ։

* * *

Մոռանալ, մոռանալ ամեն ինչ,
ամենին մոռանալ.

Չըսիրել, չըխորհել, չափսոսալ —
հեռանալ...

Այս տանջող, այս ճնշող ցավի մեջ,
գիշերում այս անշող

Արդյոք կա իրիկվա մոռացման,
մոռացման վոսկե շող...

Մի վայրկյան ամենից հեռանալ,
ամենին մոռանալ.—

Խավարում, ցավերում քարանալ
մին-միայն...

Մոռանալ, մոռանալ ամեն ինչ,
ամենին մոռանալ.

Չըսիրել, չըտեհչալ, չըկանչել,
հեռանալ...

Արդյոք նորից յերազնե՞րն են թափառում,
 Սիրո անուշ նվազնե՞րն են ինձ կանչում.
 — Դալուկ աշնան տխուր շողերն են մարում,
 Սարից իջնող աղբյուրներն են կարկաչում:

Յես լսում եմ հիացմունքի մի շշուկ,
 Արդյոք դ՞ո՞ւ յես նորից հոգիս մեղմ հուզում.
 — Այն գիշերն է, այն հուշերն են տրտմաշուք,
 Այն աստղերն են ցուրտ յերկնքում յերազում:

Յես ընկած եմ անծայր դաշտում միայնակ,
 Յերազնե՞րըս, յերազնե՞րըս վոր անցան.
 Արդե՞նք դ՞ո՞ւ յես գիշերի պես հերարձակ,
 Գիշերի պես խորհրդավոր դյու թական.
 — Դալուկ աշնան մերկ անտառն է շառաչում,
 Լույս հուշերի վտակներն են կարկաչում...

Գարունը այնքան ծաղիկ է վառել,
 Գարունը այնպես պայծառ է կրկին.
 — Ուզում եմ մեկին քնքշորեն սիրել,
 Ուզում եմ անուշ փայփայել մեկին:

Այնպես գգվող է յերեկոն անափ,
 Ծաղիկներն այնպես նազով են փակվում.
 — Շուրջըս վառված է մի անուշ տազնապ,
 Մի նոր հուզում է սիրտըս մըրկում...

Անտես զանգերի կարկաչն եմ լսում,
 Իմ բացված սրտում հնչում է մի յերգ.
 — Կարծես թե մեկը ինձ է յերազում,
 Կարծես կանչում է ինձ մի քնքույշ ձևք...

Քնքշաբույր ծաղկանց հրեղեն խաղով
 ժպտում են նորից անտառ ու ձորակ,
 Յեվ հեղեղները խոսուն սառնորակ
 Վողջունում են ինձ զվարթ ծիծաղով:

Ձուգել ես նորից դաշտ, անտառ ու լեռ,
 Գարձն, ամեն տեղ նոր կյանք ես վառել.
 Իմ սրտում ել ես թևերդ փռել,
 Իմ հոգում ել ես հրդեհել նոր սեր:

Յեվ ահա կրկին զվարթ ու ջահել,
 Դուրս յեկա տխուր մենության բանտից.
 Պայծառ աչքերդ վողջունում են ինձ,
 Յեվ յես չեմ կարող իմ ճիչը պահել:

Բացել ես իմ դեմ վոսկեղեն հեռուն,
 Ծաղկել ես սարսում, անտառում, արտում...
 Ուրիշ յերգեր են հնչում իմ սրտում —
 Վողջուն քեզ, արև, վողջուն քեզ, գարուն...

1909—1912

ՓՈՂՈՑԻ ՅԵՐԳԸ

Պատուհանիս տակ լալիս ե կրկին

Թափառիկ յերգչի յերգը ցավազին, —

Տխուր այդ յերգը վաղուց եմ լսել,

Կարծես թե յես եմ այդ յերգը հյուսել,

Կարծես թե յես եմ լալիս այդ յերգում,

Կարծես թե քեզ եմ կարոտով յերգում...

Սև գիշեր, և հուշեր և խոհեր անհամար,
Մոռացված յերազներ՝ շուշաններ թառամած.
Խնդություն հեռացած և անցած, և անդարձ, —
Տրամուկյուն մենավոր, միաձայն, միալար...

Մշուշներն են սահում... Սոսավում և ուռին...
Իմ որեր անհատնում, անխնդում և անտուն.
Ցնորքներ լուսավառ, ընդունայն, աղարդյուն,
Մոռացված և հավետ արևոտ ձեր ուղին...

Սև խոհեր անսպառ, անհամար, անհամար,
Սև գիշեր, և յուշեր և յուշեր ընդունայն,
Յերազներ իմ անդարձ — ծաղիկներ իմ գարնան.
Ի՞նչ կանչով ձեզ կանչեմ, ի՞նչպես լամ ձեզ համար:

Հնչում և անվերջ աշնան թախիծով
Դաշնամուրն այնտեղ, պատի հետևում.
Հարազատ և ինձ այդ յերգը հեծող —
Իմ անանց ցավով մեկն ել և ցավում:

Աշնան տխրահեծ անձրևի նրման,
Անձրևի նրման լալիս են անվերջ
Այն հնչյունները մեղմ ու միաձայն
Պատի հետևում և իմ հոգու մեջ...

Զըգխտեմ՝ վորտեղից ե գալիս
 Զուլթակի հեկեկանքը տրտում
 Յեվ լալիս ե անվերջ ու լալիս
 Յեվ անվերջ ծավալվում իմ սրտում:

Անհույս ե այդ յերգը, վորպես մութ
 Գիշերըս, գիշերըս աշունքվա.—
 Կարծես՝ սուգ են անում ե անգութ
 Յեվ դառը լալիս են իմ վրա...

Այնքան վիշտ կա անհույս այդ յերգում,
 Այնքան դառը տանջանք ու թախիծ,
 Յեվ անվերջ, հավիտյան ե յերգում
 Հեկեկուն այդ յերգը այնտեղից...

Յեվ ձուլված ե արդեն իմ հոգուն,
 Իմ բոլոր որերին ե ձուլված.
 Տրտմություն ե իմ շուրջն ու բեկում,
 Իմ հոգում ե անվերջ սուգ ու լաց...

Ա՛խ, բոլոր կողմերում ե թախիծ,
 Ամեն տեղ ե փռված տրտմություն.
 Յեվ արդյոք՝ վորտեղից, վորտեղից
 Սպասեմ ավետիք ու խնդում...

Ինձ չես սիրում, ուրիշին,
 Ուրիշին ես սիրում դու —
 Յեվ անդոր ե ու չնչին
 Քո դեմ տանջանքն իմ հոգու:

Դու անցնում ես ամեն որ,
 Անցնում՝ ինձ չես նկատում —
 Յեվ դարձել եմ յես սովոր
 Քամահրանքիդ անհատնում:

Քեզ խոնարհ՝ ամեն անգամ
 Գլուխ եմ տալիս խոնարհ,
 Բայց յես աղքատ եմ այնքան,
 Այնքան թշվառ քեզ համար...

Ամենքինն ես, իմը չես,
 Ամենքին ես սիրում դու.
 Ա՛խ, վստիկ եմ գնում քեզ,
 Անհաս ցնորք իմ հոգու...

Դանդաղ ե քայլում հոգնատանջ իմ ձին,
Յեւ տաղտկալի յե այս ուղին մոլոր. —
Զընիշել, մերժել տենչերըս բոլոր
Յեւ ցնորքներըս, վոր ինձ խաբեցին:

Անհուսություն ե անվերջ վհատում
Յեւ դառնություն ե լցված իմ հոգում.
Փոված ե խավար ե մահ ե անկում. —
Ավերված ես դու, հայրենական տուն...

Վորքան ել գիշերն ահավոր իջնի,
Յեւ ուր ել գնամ՝ գլուխ դնելու
Հարազատ մի հող յես չեմ գտնելու
Սե ճանապարհիս որերում դժնի:

Տանջանք են ու խոց հուշերըս բոլոր,
Մըտքերըս ամեն — անամոք ցավեր. —
Խավար ե շուրջըս ե մահ ե ավեր,
Մութով ե լցված իմ ուղին մոլոր...

Ու քանի գնում՝ այնքան անհատնում,
Այնքան ցավոտ են խոհերըս անհույս. —
Դու չըկաս արդեն, դարձել ես զրույց,
Յերազ ես դարձել — հայրենական տուն...

Ահ, այս ցուրտ յերկրի անհայտում անհուն
Ընկնել ե կորչել ե ննջել հավետ,
Վոչնչանալ ու մոռացվել քեզ հետ,
Ավերված յերազ — հայրենական տուն...

Յուրա անձրեն ե միգում
հեկեկում,

Տխրությունն ե յերգում
իմ հոգում:

Ապագա և անցյալ և ներկա
խառնվել են իրար,
Խավարել են որերն արեկա
և խելառ:

Վիճակիս լծի տակ
որերում

Յես շրջում եմ մենակ
ու լռում:

Չեմ հիշում, մոռացել եմ արդեն
այն խոսքերը ընդր. —

Հիմա կույր, հիմա համր եմ քո գեմ
ու մոլոր...

Յուրա անձրեն ե միգում
հեկեկում, —

Տխրությունն ե յերգում
իմ հոգում...

RESIGNATION

Այսօր գթանք իրարու, —
Խեղճ լինենք ու չամաչենք,
Բախտ չըտենչանք ու հեռու
Տարիները չհիշենք:

Լռենք միայն մի մեղմող
Լուսթյունով ու հանգչենք, —
Բանանք սրտերըս մեռնող, —
Վորը լինենք ու չամաչենք:

Սիրենք իրար ու ներենք, —
Չընախատենք մեկ մեկու,
Ել չար սիրով չըսիրենք,
Անչար լինենք յես ու դու:

Այսօր գթանք իրարու,
Այսօր իրար չըտանջենք,
Լինենք անչար և հլու, —
Հեկեկանք ու չամաչենք...

Նորից անձրև՝ մշուշ, ամպ,
Թախի՛ժ անհուն, տխրանք հեղ,
Աշուն, քեզ ի՞նչ քնքշությամբ,
Ի՞նչ խոսքերով յերգեմ քեզ...

Քո մշուշը, քո վոսկի
Տերևները հողմավար,
Դյուրամբը քո մեղմ խոսքի,
Արցունքները քո գոհար...

Հարազատ եմ իմ հոգուն,
Վհատությանն իմ խոնարհ
Յեվ թփերը դողգոջուն
Յեվ խոտերը գետնահար...

Յեվ քո յերգը թախծալի
Իմ սրտի յերգն է, կարծես,
Աշուն, քաղցր ու բաղձալի,
Ի՞նչ խոսքերով յերգեմ քեզ...

Հեկեկում ե անվերջ,
Հեկեկում.

Մենավոր ու վհատ
Իմ հոգուն

Հարազատ —

Անհատնում, անպատում

Կակիծով

Հեկեկում ե տրտում,

Հեկեկում...

Մշուշոտ ու աղոտ որերում

Գիշերները յերկար ու անքուն

Փողոցում, դաշտերում, անտառում, --

Անամոք իմ հոգում,

Անանուն ե անտուն ե անքուն

Մղկտում ե անվերջ,

Հեկեկում, հեկեկում, հեկեկում...

Բուքն ե լալիս. հողմ ու ձյուն,

Մառախուղ ե և մշուշ.—

Ո՞վ ե անվերջ հեծեծում,

Ո՞վ ե կանչում այսպես ուշ:

Ո՞վ ե շրջում անդադար,

Ո՞ւմ ե կանչում հիմա նստ.

Յես հեռու յեմ, յես ոտար,

Ասացեք թող հեռանա...

Ասացեք թող հեռանա,

Թող մոռանա ինձ հավետ, —

Անդարձություն ե հիմա,

Զրկա դարձի արահետ:

Մեկը կորած շիրմիս մոտ

Հեկեկում ե և յերգում. —

Ո՞ւմ լացն ե այն, ո՞ւմ ցավոտ

Յերզն ե ճերմակ մրրկում...

Իմ շիրիմը հեռավոր,

Յեւ մոռացված և մենակ,

Ո՞վ ե հուզում մենավոր

Իր թախիծով շարունակ:

Ոտար յերկրի դաշտերում

Ցուրտ գիշերում ձմեռվա

Ո՞վ ե անքուն դեգերում,

Անվերջ սպում իմ վրա...

Արծաթաշող առուն առվին
 Ջայն ե տալիս ու յերգում,
 Անտրտունջ ե լալկան ուռին,
 Ուռին առվի յեղերքում...

Շուրջըդ ահա գիշեր ու յերգ —
 Հանգիստ, հեքյաթ ու յերանգ.
 Կույս-ամպերը ճերմակ ու մերկ,
 Աստղերն անոռ, հեղանազ:

Սիրտ իմ յոգնած, մեղմ որհներգիր,
 Հնազանդ ու ցնորուն,
 Յերկինք ու ծով, ամպ ու յերկիր,
 Այս մարգերն ու այս առուն:

Եղիր դու յեկ պայծառ ու հեղ. —
 Հեքյաթ, հանգիստ ու յերանգ,
 Ծաղկանց ու կույս ամպերի պես,
 Աստղերի պես հեղանազ...

Արծաթաշող առուն առվին
 Ջայն ե տալիս ու յերգում,
 Անտրտունջ ե լալկան ուռին,
 Ուռին առվի յեղերքում...

Ելա դուրս դաշտ —
 Կանաչ ծով,
 Կանաչ ծով եր, անափ ծով. —
 Առավոտն եր ժպտում հաշտ,
 Բոցավառվում նոր բոցով...

Յեվ ուղիներ բյուրավոր, —
 հեռավոր,
 Կանչում եյին, ակնարկում —
 Նոր եր սերբա, լայն ու խոր, —
 Նոր եր աշխարհ իմ հոգում...

Թողի տնակն իմ ավեր,
 մութ ու հին —
 Ու հեռացա խնդագին. —
 Անհայտ, անհոն հեռուներ,
 Ձեր գիրկն առեք իմ հոգին...

Լցվում ե փողոցն աղմուկ ու շարժում
 Դալուկ դեմքերին ծաղկում ե ժլպիտ,
 Փայլում են տներն արևի փողում,
 Յերկինք են պարզվում ծառերը վտիտ...
 Դեռ չընդացած բուլ՝վարի վրա
 Ծչում են զվարթ մանուկներն արդեն.
 Բոլոր խոսքերը խորհուրդ են հիմա,
 Յեվ հայացքները նեւ են իրար դեմ...
 Մայթի քարերը հարազատ են քեզ —
 Քեզ նոր ե թվում յերգը հընամյա.
 Ազատ ե հոգիդ, անչար ե և հեզ,
 Յեվ տխրությունը անուշ ե հիմա...
 Ժըպտուն աղջիկներ՝ ծաղիկների պես,
 Տրկիններ չքեզ և ծիծաղելի —
 Բոլորը հիմա սիրելի յեն քեզ,
 Ամեն ինչ անուշ խորհուրդով ե լի...
 Մեռած սրտերն ել, ծաղիկների պես,
 Բացվում են հիմա արևի փողում,

Մի քաղցր հուզում արբեցնում ե քեզ,
 Ու, հոգսով մղված՝ հոգսըդ չես հիշում...

Որհնություն քեզ, յերգ և յերանգ և սեր,
 Որհնություն քեզ, կյանք անուշ և անհուն
 Որհնություն և քեզ, տանջանքի գիշեր,
 Յեվ յերկունք և մահ — փառք և որհնություն...

ԹԱՓԱՌՈՒՄԻ ՍԵՐ

Կըշարժեմ նորից քայլերբա տարտամ,
Լապտերների հեղ լույսը կը գրկեմ,
Զվարթ անցորդին ուրախ կը ժպտամ,
Ինքս ինձ կերգեմ...

Յեւ արբած կյանքի անուշ գաղտնիքով,
Վողջույն կը տամ յես ջրին ու հողին,
Կը կանչեմ զվարթ ու արբուն յերգով
անց ու դարձողին...

Յեւ ոտար կանանց ժլպիտը ծանոթ,
Յեւ մեծ քաղաքի աղմուկի հյուսկեն —
Յերկար գիշերիս յերազում աղոտ
քունս կը հսկեն...

ՓՈՂՈՑՈՒՄ

Գիշերվա փողոցները թափուր
Շրջեցի տրտում ու միայնակ,
Խոհերով և քաղցր և տխուր,
Յերազույց դուրթական ու հատակ...

Աշխարհում այս աղոտ յես քնքույշ
Մի հեքյաթ հյուսեցի քո մասին,
Պատկերդ լուսեղեն ու անուշ
Պարզեցի կյանքի չար յերազին...

Մեկնեցի վիճակըս անժլպիտ
Որերիդ որորին, որորին,
Կույս հոգուդ խնդուրթյանը վըճիտ,
Հայացքիդ տխրությանը խորին...

Անաղմուկ, անտրտունջ, անհնչյուն
Գալիս ես ու նորից հեռանում,
Ու հեռվից դուրթում ես ու կանչում,
Լուսերիս, անմարմին, անանձն...

Տխրությունս անուշ է, վորպես
Հեռավոր հեռավոր, կարկաչուն.
Այնպես մեղմ է իմ սիրն ու այնպես
Անուշ է նա իմ սիրտը տանջում:

Ձեմ ուզում վոչ անցյալը հիշել,
Վոչ գալիք որերին նետել հույս,
Հանգիստ է իմ շուրջը և գիշեր,
Ու սիրտըս չի տենչում արշալույս:

Անդորրել է աշխարհը բոլոր,
Դուքսը ձյուն է գալիս, փողոցում
Գիշերը և հանգիստ է և խոր,
Ու սիրտըս առավոտ չի ուզում:

Մաքուր է իմ հողին, ու հիմա
Որհնում եմ վիճակըս յերկրային,
Ընդունում եմ սիրով կյանք ու մահ
Ու սիրտըս պարզում եմ աշխարհին...

Անչար է իմ հողին ու հանգիստ,
Գիշերը անդորր է, դուքսը ձյուն.
Ննջեցեք հավիտյան, վերք ու վիշտ,
Ծավալվիր, լուսեղեն մենություն...

Գարնան անուշ աղմուկով,
Գարնան յերգով դու յեկար.
Փայլով, փառքով ու շուքով,
Խնդությունով խելագար...

Սիրտըս անուշ խոցեցիր
Արևավառ քո սիրով,
Սև որերըս այրեցիր
Դեղեցկությամբ ու սիրով:

Սիրտըս լիքն էր մութ մեղով,
Սիրտըս թույլ էր ու տկար, —
Գարնան անուշ աղմուկով,
Գարնան յերգով դու յեկար...

Պտտվիր, պտտվիր, կարուսել,
 Յես քո յերգը վաղուց եմ լսել...
 Հեքյաթ եր և հմայք և անծիր
 Խնդուկթյուն մշուշում վարդագույն,
 Դու նենգոտ քնրշուկթյամբ ժպտացիր,
 Արևոտ ժլպիտով իմ հոգուն...

Սիրո խոսք և համբույր և խոստում...
 — Արբեցեք այս անուշ համերգում, —
 Արդյոք մե՞նք, թե՞ խոսքերն են ստում,
 Արդյոք մե՞նք, թե՞ աշխահն ե յերգում:

Պտտվիր, պտտվիր, կարուսել,
 Յես քո յերգը վաղուց եմ լսել...

Կար հեռու մի յերկիր թովհական,
 Արև եր վոսկեղեն աշխարհում.
 Շողացին, ժպտացին — ել չըկան,
 Ել չըկան պատրանքները սիրուն:

Յեվ թախիծ, և տրաունջ և տանջանք,
 — Դժ յես այն, թե՞ աշխարհն ե լացում. —
 Խավարիր, խաբուսիկ անըջանք,
 Հեռավոր որերի հիացում...

Պտտվիր, պտտվիր, կարուսել,
 Յես քո յերգը վաղուց եմ լսել...

Կար մի յերգ հեռավոր աշխարհում, —
 Դու այն յերգն ես կրկնում հեռավոր —
 «Յես սիրում եմ, դու ինձ չես սիրում»,
 Յեվ հին են քո խոսքերը բոլոր...

Յեվ այն վալ'սը — «անդարձ ժամանակ»,
 Ծառուղին ամայի պուրակում,
 Յեվ գիշեր, և համբույր և լուսնյակ...
 Տաղտկալի, ձանձրալի պատմություն...

Պտտվիր, պտտվիր, կարուսել,
 Յես քո յերգը վաղուց եմ լսել...

Պարում են խելագար խնջույքում,
 — Ով կուզե՞ թող գաղտնիքն իմանա, —
 Վոչ վերջ կա, վոչ սկիզբ այս յերգում, —
 Յերեկ յես, այսօր դու, վաղը նա...

Պտտվիր, պտտվիր, կարուսել,
 Յես քո յերգը վաղուց եմ լսել...

Աշնան մշուշում շուրկ ու շրշումն,
— Բարդիններն են բաց պատուհանիս տակ, —
Դու յես, վոր դարձյալ թախիծով հիշում,
Կանչում ես նորից կարոտով հստակ:

Անտես ու հուշիկ իմ շուրջը շրջում
Յեւ շրջում ես և անուշ շրջում,
Պայծառ տրամուլթյամբ ինձ ես անրջում
Ու գաղտնի սիրով սիրում ու հիշում:

Ամպերը ձերմակ յերամով անցան
Թռչունների պես, — լուսեղեն յերանդ, —
Դու յես, վոր դարձյալ ժպտացիր անձայն
Քո հեռու հեռվից, անհայտ ու անհաս:

Ջրերն են անվերջ միգում հեկեկում,
— Իմ սիրտն է լալիս կարոտով անհուն, —
Թվում ե, վոր դու տխրությամբ անքուն
Ինձ ես վորոհում ազոտ աշխարհում:

Յեւ ժպտում ես ինձ, ակնարկում քնքուշ
Ու գաղտնի սիրով սիրում ու հիշում,
Յեւ շրջում ես և շրջում անուշ,
Անտես ու հուշիկ իմ շուրջը շրջում:

Յես կանգնած եմ վայրի ժայռի կատարին,
Բնրձր, բնրձր, — հեռավոր ու մենավոր.
Այնտեղ, ցածում, դեռ նիրհում են դաշտ ու ձոր,
Դեռ խավար և այնտեղ դաժան ու լռին:
Սակայն՝ շուտով կատարներից հեռանիս,
Արևն այնտեղ հուր կըթափե և վոսկի,
Յեւ կըցնծան դաշտերը լուռ ու հանգիստ,
Յերկիրն անհուն կարոտ կյանքի և խոսքի:
Յեւ դու կերգես, զարթնած աշխարհ, իմ առաջ,
Կարձազանքես իմ մողջույնին սիրառատ,
Կըլսեմ յես դարձյալ աղմուկ ու շառաչ
Ու կըսիրեմ հեքյաթային առորյադ:
Լուրթյուն և, մութ և այնտեղ, սակայն իմ
Սրտում արդեն արշալույս և՛ հարուլթյուն. —
Վողջույն ձեզ մութ ուղիներում յերկրային,
Իմ յեղբայրներ, հեռուներում և բանտում...

1.

Մենության խավար զնդանից կրկին
Յես վերադարձա հզոր և հպարտ,
Յեվ ինձ վողջունեց աղմուկը զվարթ,
Ու նոր խնդությամբ այրեց իմ հոգին...

Անխոս տանջանքիս գիշերում անքուն
Իր հուրը վառեց մի պայծառ կարոտ, —
Նոր սիրով լեցուն՝ դարձա յես ձեզ մոտ,
Յեվ նոր յերգեր են հնչում իմ հոգում:

Յեկա, վոր այստեղ ձեզ համար այսոր
Հրեղեն խոսքեր կռեմ և խնդում,
Լսեմ հաղթական մարտի ցնծություն,
Տեսնեմ շարքերը ձեր հզորագոր:

Յեվ լուսաբացին, յերբ հոգնած լինեք,
Յերբ քնած լինեք՝ թշնամուց խաբված,
Արևածագի ցնծությամբ արբած,
Կանչեմ ձեզ, ճչամ՝ յեղբայրներ, ելեք...

2.

Միշտ նույն խոհերի շշուկին հլու,
Միշտ նույն կարոտի կսկիծը պահած՝
Յես դուրս եմ գալիս նորից շրջելու
Նեղ փողոցներն ու կրկեսները բաց:

Շփոթ նվազով աղմուկ ու սուլոց
Շարժում են առաջ որը ժրաջան —
Բոցոտ խնջույքում, ձուլված խինդ ու կոծ,
Հյուսիս են կյանքի կախարդված շրջան:
Հապճեղ հոսանքում և մարդ և անիվ
Ալեկոծությամբ մի խայտանկար
Խենթ փողոցների բավիղներն անթիվ
Ջրերի նման խառնում են իրար:
Ամհհի ձայնով յերկաթն և խոսում,
Պողպատն և ճչում շահյունով դողդոջ —
Յեվ բազմադադակ որերի լեզուն
Հնչում և այստեղ, վրդպես մարտակոչ:

Այս աղմկահյուս կյանքի խենթ բոցում
Այրում և սիրտըս սրբազան մի դող,
Հուզում և հողիս մի վեհ հիացում,
Յեվ սարսափելին թվում և դյուրթող...

1.

Մենության խավար զնդանից կրկին
Յես վերադարձա հոգի և հպարտ,
Յեվ ինձ վողջունեց աղմուկը զվարթ,
Ու նոր խնդությամբ ալրեց իմ հոգին...

Անխոս տանջանքիս գիշերում անքուն
Իր հուրը վառեց մի պայծառ կարոտ, —
Նոր սիրով լեցուն՝ դարձա յես ձեզ մոտ,
Յեվ նոր յերգեր են հնչում իմ հոգում:

Յեկա, վոր այստեղ ձեզ համար այսոր
Հրեղեն խոսքեր կուեմ և խնդում,
Լսեմ հաղթական մարտի ցնծություն,
Տեսնեմ շարքերը ձեր հզորազոր:

Յեվ լուսաբացին, յերբ հոգնած լինեք,
Յերբ քնած լինեք՝ թշնամուց խաբված,
Արևածագի ցնծությամբ արբած,
Կանչեմ ձեզ, ճչամ՝ յեղբայրներ, ելեք...

2.

Միշտ նույն խոհերի շշուկին հլու,
Միշտ նույն կարոտի կակիծը պահած՝
Յես դուրս եմ գալիս նորից շրջելու
Նեղ փողոցներն ու կրկեսները բաց:

Շփոթ նվագով աղմուկ ու սուլոց
Շարժում են առաջ որը ժրաջան —
Բոցոտ խնջույքում, ձուլված խինդ ու կոծ,
Հյուսիս են կյանքի կախարդված շրջան:
Հապճեպ հոսանքում և մարդ և անիվ
Ալեկոծով յամբ մի խայտանկար
Խենթ փողոցների բավիղներն անթիվ
Ջրերի նման խառնում են իրար:
Ամհհի ձայնով յերկաթն և խոսում,
Պողպատն և ճշում շաշյունով դողդոջ —
Յեվ բազմադադակ որերի լեզուն
Հնչում և այստեղ, վորպես մարտակոչ:

Այս աղմկահյուս կյանքի խենթ բոցում
Այրում և սիրտըս սրբազան մի դող,
Հուզում և հոգիս մի վեհ հիացում,
Յեվ սարսափելին թվում և դյուլթող...

Մաշված ե կյանքս վշտում անաղարտ
Յեվ տառապանքի որերում համառ,
Բայց ցաված սիրտըս բացել եմ հպարտ
Նորից ու նորից սիրելու համար:
Ուզում եմ, վաղվա ցնծության գուշակ,
Կարոտըս նետած լուսեղեն հեռուն,
Վառել յերգերըս, վորպես դրոշակ,
Ու մեռնել, վորպես հերոսն ե մեռնում...

Զարթեք, յերգեր իմ, ժամ ե հնչելու,
Զինելու նորից գնդերը ցրիվ,
Մեռած սրտերը կյանքի կոչելու
Յեվ բորբոքելու զայրույթ ու կռիվ...

1913—1919

*
* *

Դարձյալ իջավ գիշեր, դարձյալ — ու կրկին
Մենակ ես դու, ինքդ քո դեմ մերկ ու բաց.
Ու նորից դու շփոթմունքով ցավագին,
Յերկյուղով ես, յերկյուղով ես դու լցված:

Վորպես տերևն աշնամուտի՝ հողմի դեմ,
Դողում ես դու, վորպես շուղը յեղեգի.
Ինքդ քո դեմ դու անդոր ես ու անդին,
Ինքդ քո դեմ, ինքդ քո դեմ, իմ հոգի...

*
**

Դարձյալ իջավ գիշեր, դարձյալ — ու կրկին
Մենակ ես դու, ինքդ քո դեմ մերկ ու բաց.
Ու նորից դու շփոթմունքով ցավագին,
Յերկյուղով ես, յերկյուղով ես դու լցված:

Վորպես տերևն աշնամուտի՝ հողմի դեմ,
Դողում ես դու, վորպես շյուղը յեղեգի.
Ինքդ քո դեմ դու անդոր ես ու անզեն,
Ինքդ քո դեմ, ինքդ քո դեմ, իմ հոգի...

Սրտակեղ կսկիծ մի հին,
Վոր անդուլ սարդի նման
Հյուսել ե հրե վոստայն,
Մաշում ե հար իմ հոգին:
Ու վորպես անգեղ մի ախտ,
Հին ցավ մի, թունոտ մի խոց,
Մթամած, ազահ մի բոց
Կիզում ե կյանքըս անբախտ:
Գնում եմ ուղին իմ ծուռ
Յեւ գիտեմ՝ դեպի կորուստ.
Նիշված ե բախտըս վերուստ
Յեւ չըկա փրկության դուռ...

Տնակն իմ ցուրտ ու անզարդ
Որերըս համր են հոսում.
Ընկերըս զարշ մի, զեշ սարդ
Վոստայն ե, չարը, հյուսում.
Հյուսում ե ցանց իմ սրտում
Կխում ե թոզն իմ հոգում
Արյունըս նա յե արթուն
Քամում միշտ համր ու տոկուն.
Մեռնում եմ՝ լուռ ու դժվար
Անցնում եմ՝ հուր մի անուշո՛թ, —
Իջնում եմ սև մի աշխարհ,
Չար խոց են և միտք, և հուշ...

*
*
*

Մտքերից այս տարաձերժ
Ազատեցեք ինձ,
Մորմոքումից այս անվերջ,
Անանց ոյս ցավից.
Խորն ե խոցն իմ ե աննինջ
Ու սրտակեղեք,
Բուժեցեք ինձ սիրով ջինջ
Յեվ բարի յեղեք.
Ուխտել եյի ընդունել
Տանջանքը — խնդում,
Բայց մոլորվեց սիրտս անել
Խոհերի բանտում.
Յես պարտվեցի մութ մարտում,
Ընկա չար խոցված —
Չեմ հավատում ել մարդուն
Յեվ չունեմ Աստված...

*
*
*

Դուրսը՝ մայիսն ե, արբածը.
Դուրսը՝ խնդում ու աղմուկ.
Ցուրտ ե զնդանը մեր, թաց ե.
Սիրտ իմ, անբախտ դու մանուկ.
Լույս ե յերկինքն ու փողոցը
Դուրսը՝ գարուն ե անմութ.
Դառն են հուշերը մեր, խոց են,
Վողջը անխինդ ու անգութ.
Սիրտ իմ, հիվանդ իմ, բալիկ իմ,
Որը մեր, տունը մեր՝ ցուրտ.
Ցավ ե անցյալն ու գալիքը,
Ցավ ե յերանգ ու խորհուրդ...

Ցուրտ հոկտեմբերն է ծեծում իմ դուռը
Յեւ մըրկում է հողմը գիշերըս.
Բոլորն անգոր է, բոլորն իզուր է
Յեւ անամոք է, վորպես հուշերըս:

Քամին ծեծում է, ցրում թերթերը,
Մի չար արև է այրել յերկիրըս.
Մերկ անապատ են դարձել արտերը,
Վողբի նըման են բոլոր յերգերըս.

Թույն ու թախիծ են անյեղծ հուշերըս,
Մութ մտքերին իմ հոգիս ավար է. —
Ալեկոծում է հողմը գիշերըս. —
Անծայրածի՛ր է, սիրտ, բո խավարը...

Անդարդ իմ որվան, անտուն իմ կյանքին
Դեռ շատ է գալու և բոց և աղետ.
Մինչև ազատվի հրկեզ իմ հոգին,
Հարուժյուն առնե մոխրից առհավետ.
Մինչև դադարի մըրթին այս մթին,
Մինչև հանդարտեն շշուկներն այս չար
Ու վատնեմ առատ իմ զանձը հետին
Յերկրային միգում յերկունքով հոժար.
Թող զան — պատրաստ է սիրտըս և հլու,
Վորպես նորահարսն ահով մի խնդուն
Մտնում է մահի՛ծ — այնպես տանջվելու
Գնում է հոգիս հրճվանքով անհուն...

* * *

Վոսկենանդերձ յեկար և միգասքող,
Տխուրաշյա աշուն, սիրած աշուն.
Տերևներիդ դանդաղ թափվող վոսկով,
Մետաքսներով քնքշաշրշուն:

Նայվածներով խորին, յեկար, ներսդ,
Յեկար կրկին գերող, խորհրդավոր.
Յեկար հուշիկ, անչար ավաղներով
Որորներով ամենորոր:

Քո արևին հատնող և քո յերգին, յերգին
Յեկ շրշունիդ փափուկ, և բեկումիդ — վողջճւյն.
Ո, հարազատ, սիրած, յեկար կրկին,
Իմ քնքշագլին աշուն...

* * *

Մաշում ե իմ սիրտն անդադար
Հին յերգ մի՛ ծանոթ ու տրտում.
Կիզում ե կարոտ մի արթուն,
Մաշում ե իմ սիրտն անդադար:
Դրժել եմ կարծես մի յերգում,
Մի ուխտ եմ թողել անկատար,
Մաշում ե իմ սիրտն անդադար
Հին յերգ մի՛ ծանոթ ու տրտում:

ՊԱՌԼՈՅԻՆ

Դու գիտես վոր բոլորն ապարդյուն,
Բոլորը «կատակ ե հիմար».
Բայց պահում ես խոհերդ տրտում
Ու գնում ես համառ:
Դու գիտես, վոր մոտիկ են հիմա
Որերը հանգիստ ու անվերջ,
Բայց գնում ես անդուլ... Գնա,
Մոտ ե որը հավերժ...
Ախ, մոտ ե որն այն անանց
Յեվ գիտենք—կըզա արագ.—
Բայց դու դեռ սիրում ես կանանց
Իրանն ու ձեռքը բարակ...

Նոյնն ե հասցեդ հնամյա,
Նույնն ե՝ ոթելը «Պարիժ».
Բայց տրտմությունըս հիմա
Այլ ե, կարոտըս՝ ուրիշ.

Նույնն ե խանութը դեմի,
Նույն ցուցանակը հիմար.
Նոյն մեղմախոս վերլենի
Յերգն ես կրկնում դու համառ:

Գուցե այստեղ գտնեիր իմ
Սիրտը շրջիկ ու մոլոր
Յեվ խնդություն մի վերին,
Յեվ ամոքում, և որոր,

Բայց հեռանում եմ անկամ.
Ի՞նչն ե վանում ինձ, ինչո՞ւ:
Միտդ ե, ինչպես մի անգամ
Ինձ ասացիր դու «գնչու»...

Դուք մոռացել եք այն «հանաքները»
 Յեվ համբույրներն այն, և սերն ամեն.
 Իսկ իմ սրտից այդ հիշատակները
 Վորքան արցունք դեռ պիտի քամեն...
 Ձեզ համար սերը՝ «հաց ու պանիր հ»,
 Այսօր այստեղ եք — եզուց այնտեղ.
 Իսկ յես պահում եմ Ձեր սուվենիրը,
 Վորպես ծաղիկ մի՛ սուրբ ու աննեխ:
 Ծիծաղելի յեն Ձեզ այս խոսքերը,
 Ծիծաղելի յեմ յես և հիմար.
 Հիշում եք, ինչպես մի օր «Հասկերը»
 Նվիրեցիք ինձ ծաղրի համար...
 Յես «յերեխա» յեմ — դուք միշտ կրկնում եք:
 Վոչ, հայ աղջիկ եմ՝ պարզ ու պարկեշտ:
 Իմ ցնորքները կծու հեգնում եք
 Յեվ յերգում սերը՝ ազատ ու հեշտ:
 Ձեզ համար սերը՝ հաց ու պանիր հ,
 Այսօր այստեղ եք — եզուց այնտեղ.
 Իսկ յես պահում եմ Ձեր սուվենիրը,
 Վորպես ծաղիկ մի՛ սուրբ ու աննեխ...

Ախ, Բուզուլուկ քաղաքում
 Նստած ես հիմա;
 Ինձ ես մնում դու անքուն
 Ո, պրինցուհի Նա:
 Ինձ ես անվերջ յերազում
 Փայտե դղյակում
 Յեվ գիշերն և արտասվում
 Քո Բուզուլուկ քաղաքում:
 Բայց յես չեմ գա բաղխելու
 Դուռը դղյակիդ.
 Յես հեռու յեմ, յես հեռու
 Ցնորքը կյանքիդ:
 Անուրջներով միամիտ,
 Մտքով նվագուն,
 Ինձ ես պարզել պարզ հոգիդ
 Քո Բուզուլուկ քաղաքում:
 Շուտով արևն այդ միզում
 Ցերեկ կըգառնա,
 Դու նստած ես դեռ անքուն,
 Ո, պրինցուհի Նա...

Յեկան որեր ու անցան ու ինձ վռչինչ չըմնաց.
Հուրեր, հուրեր — ծխածան ու ինձ վռչինչ չըմնաց:

Գարնան անուշ ծաղկանց պես, վարդերի պես հրահրուն,
Հողմով տարված հեռացան ու ինձ վռչինչ չըմնաց:

Ու նոքա վոր սիրեցին — սիրտըս նրանց չըտվի.
Գնացին ու չըդարձան ու ինձ վռչինչ չըմնաց:

Յեվ նոքա ում սիրեցի իմ ցավով ու խենթությամբ —
Արբեցին ու մոռացան ու ինձ վռչինչ չըմնաց:

Ձմեռ իջավ իմ գլխին և ցուրտ, և խոր, և անդորր,
Աղբյուրներըս չորացան — վռչինչ, վռչինչ չըմնաց...

Ամեն վայրկյան սիրով տրտում ասում եմ յես մնաս բարով.
Բոլր արեին իմ բոց սրտում ասում եմ յես մնաս բարով:

Մնաք բարով, ասում եմ յես, բոլոր մարդկանց՝ չար ու բարի,
Տանջվող ու վորք Ադամորդուն ասում եմ յես մնաս բարով:

Մնաք բարով, ասում եմ յես, ընկերներիս՝ մոտ ու հեռու,
Վոսոխներիս՝ չար ու արթուն, ասում եմ յես մնաք բարով:

Յերկնի մովին, կանաչ ծովին, անտառներին խոր ու մթին,
Գարնան ամպին լույս վոլորտում, ասում եմ յես, մնաք բարով:

Վոսկեղթա իմ հուշերին, իմ գիշերին, իմ փշերին,
Արտաւտներին վոսկի արտում, ասում եմ յես, մնաք բարով:

Ծաղիկներին դեռ չըացված, դեռ չկիզված հողիներին,
Մանուկներին վառ խլրտուն, ասում եմ յես, մնաք բարով:

Գնում եմ յես մի մութ աշխարհ, հեռու յերկիր, ել չեմ դալու.
Բարի հիշեք ինձ ձեր սրտում, մնաք բարով, մնաք բարով:

ՏՐԻՈԼԵՏՆԵՐ

1.

Սիրտը ջահել ե նորից,
Սիրտը դողում ե քո դեմ,
Սիրտը գերված ե արդեն,
Սիրտը ջահել ե նորից:
Սիրտը, թագուն բոլորից,
Սուր ե մեխված իմ կրծքին,
Սիրտը ջահել ե նորից,
Սիրտը սիրում ե կրկին...

2.

Հուր ես հագել հրեղենը
Ալվարդը՝ կարմիր կրակ,
Նազում ես այնպես բարակ,
Հուր ես հագել հրեղենը:
Նիզակը դարկ հրազենը,
Կիզիք իմ հոգին, ո հրակ,
Հուր ես հագել հրեղենը,
Ալվարդը կարմիր կրակ...

3.

Նետում ես վոսկի նետերը
 Հուրերը — վորպես արև
 Յես դեմը — դողդոջ տերև,
 Նետում ես վոսկի նետերը:
 Դու բոց ես, յես խենթ թիթեռ եմ
 Դու վառ ես, դու հրաթև,
 Նետում ես վոսկի նետերը
 Հուրերը վորպես արև:

4.

Խոր են քո հուր աչքերը,
 Հուրը իմ հուրն ե այրում,
 Սիրտըս յեղգում ե հրում,
 Խոր են քո հուր աչքերը:
 Հուր են քո սուր տեղերը,
 Հուրը վառված իմ հրում,
 Խոր են քո հուր աչքերը,
 Հուրը իմ հուրն ե այրում:

5.

Հրով արթնացած սիրտըս,
Սիրտըս բացված հրավարդ.
Լից քո կրակը դվարթ
Հրով արթնացած սիրտըս:
Դո դեմ յերկյուղած սիրտըս,
Կիզիր, վորսկան հըպարտ
Հրով արթնացած սիրտըս,
Սիրտըս բացված հրավարդ:

6.

Այնպես որորուն ե քայլըդ,
Սերըդ՝ ահեղ ու բորբոք.
Մաշիր հոգիս անողոք,
Այնպես որորուն ե քայլըդ:
Այնպես հրահրուն ե փայլըդ,
Նայվածըդ՝ այնպես շոգ,
Այնպես որորուն ե քայլըդ,
Սերըդ՝ ահեղ ու բորբոք...

7.

Դիր քո կնիքը սրտում իմ,
Նիշըդ՝ անյեղծ ու անջինջ.
Ո, հրեղեն դու և ջինջ,
Դիր քո կնիքը սրտում իմ:
Քեզ իմ աղոթքն ու յերդուով,
Քեզ պատարագ՝ ամեն ինչ.
Դիր քո կնիքը սրտում իմ,
Նիշըդ՝ անյեղծ ու անջինջ...

8.

Ձեմ տա յերբեք անունըդ
Մութ աշխարհի այս փոշում.
Բոց և անունըդ հնչուն —
Ձեմ տա յերբեք անունըդ:
Թող ինձ այրե սամումըդ,
Սերըդ վոր սիրտ և փշրում.
Ձեմ տա յերբեք անունըդ
Մութ աշխարհի այս փոշում.

9.

Զունի և պարսից արքան
 Վորքան պոետն անտուն,
 Այնքան զանձ ու խնդում
 Զունի և պարսից արքան:
 Հարուստ և պոետն այնքան,
 Յերկրի միջին բանտում...
 Զունի և պարսից արքան
 Վորքան պոետն անտուն...

10.

Վորպես մադամ Բովարին
 Սիրտ իմ լի յես տազնապով,
 Ունդով խնդուն ու խաբող,
 Վորպես մադամ Բովարին...
 Յեվ ոտար և բոլորին
 Կրակն այդ խենթ իր թափով,
 Վորպես մադամ Բովարին
 Սիրտ իմ, լի յես տազնապով:

* * *

Յեա չեմ հոգնել սիրելուց և յերգերից, և ցավից,
Ուղիներից անծանոթ, աղետներից նորանոր.
Վողջիւն նորից ու նորից, նոր խնդություն, նոր թախիծ
Յեւ առավոտ անստվեր, և մեջգիշեր սևավոր:
Սիրտ իմ, բաց ես աշխարհի և չարի դեմ, սիրտ իմ, բաց,
Աշխարհն՝ արև, աշխարհն՝ ամպ, սիրտ — աղբյուր ես դու զուլալ:
Սիրտ իմ, հազար ցնորքով, հազար յերգով ես արբած,
Վիճակված և քեզ հնչել — յերգով խնդալ, յերգով լալ:
Ու խընդում ե լացող պարզ և խնդումը՝ լացի պես,
Տխրություն ե ամեն ինչ — յերազ ե և մոռացում:
Բացված ես դու, սիրտ իմ, նուրբ շուշանի պես, ծաղկի պես
Յեւ արևն ե այրում քեզ և մրրիկն ե քեզ ձեծում:

* * *

Աշուն ե, որերը ցրտում են,
Գիշերը սուղվում ե միգում.
Այնքան քնքշություն կա սրտում իմ,
Այնքան մեղմություն իմ հոգում,
Այնքան տխրություն, և անուշ ե,
Անուշ ե այս ցավը հետին. —
Բոլորը յիշազ ե և հուշ ե,
Վոսկի յե — թափվում ե գետին. .

*
* *

Սիրում եմ յես նրանց, վորոնք խենթ են ու անտուն,
Նրանց, վորոնք կայան չունեն և չունեն խնդում:

Կորածներին, շրջիկներին, մանուկներին վորք
Յեւ այն կանանց, վոր նայում են անամոթ ու ցովի:

Նրանց, վորոնք մահն աչքերում — գիշերում խավար
Թափառում են գաղտնագողի և փնտռում ավար:

Նրանց, վորոնց մեռած սրտում արդեն սեր չըկա,
Նրանց, վորոնք — մահու պարտված — չար են ու ազա՜ն...

Ախ, կուզեյի յես հարադատ և ընկեր լինել
Նրանց, վորոնք մոռացված են բանտերում անյել:

Յեւ կուզեյի յեղբայր լինել նրանց, վոր մթին
Չարչարանքում կորցրել են կրակը հետին: —

Յեւ անառակ իմ յեղբոր հետ ցանկապատի տակ
Կուզեյի յես մեռնել անբախտ և անհիշատակ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ

Ս Ո Ն Ե Տ

Մառախուղներ՝ ծանր ու մռայլ բոլորած,
Ցուրտ կրակներ՝ ահաբեկ ու զոզոջուհի,
Նեվա՛ն, Նեվա՛ն, միշտ զավաղիր չի ննջում,
Վետերը՝ մութ ոճանման վոլորած:
Յեւ պալատներ — արյունաներկ անըջում —
Արքայական — սևախորհուրդ ու սառած —
Բյուր աչքերը խոժոռ ու չար սեւոած
Դիվային ինչ վոճիրներ են անըջում:
Ու յերկինքն՝ ամպ, վոր հենվել է սև գետին,
Հայցքով իր անաստղ, անխիտ ու մռայլ
Նայում է միշտ այնպես ցուրտ ու անայլայլ,
Վոր անսիրտ՝ աչքը նետում էս գետին:
Բայց դուրթիչ է մղձավանջն այս դժնաքայլ,
Վոր զրկում է քեզ ահերով իր մթին...

Հոգնեցի գրքերից անհամար,
Աշխարհից այս խափար ինձ տարեք,
Ինձ տարեք այս յերկրից անարեգ:

Ինձ տարեք մեր դաշտերը պայծառ,
Մեր սարերն անառիկ, վեհանիստ,
Մեր արտերն արևոտ ու հանգիստ:

Փրկեցեք մոքերից այս անծայր,
Փրկեցեք խոսքերից այս խելոք,
Դաբձըրեք ինձ մանուկ ու անհոգ:

Փրկեցեք սրերից այս սուրսայր,
Խորախոց խոհերից իմաստուն,
Մեր արտերը տարեք, տարեք տուն...

Ի՞նչ մնաց ինձ — վոսկյա մի ցանց, ուրիշ վոչինչ,
Մարգարտաշար հուշերի զանձ, — ուրիշ վոչինչ:

Տրտում գիշեր և մենություն անոգնական,
Սիրտ կեղեքող կարոտ անանց, — ուրիշ վոչինչ:

Յերազներից իմ հրավառ — մնաց փոշի, —
Սին անուններ կորած կանանց, — ուրիշ վոչինչ:

Զինջ իմ հոգուն — մնաց մշուշ, ծանր ու մթին
Յեղ իմ այգում՝ քամու կաղկանձ, — ուրիշ վոչինչ:

Պարիք, քամի այգում այս մերկ, վոռնն ու լանց,
Տա՛ր, մի՛ թողնիր, քամի անսանձ, — վոչինչ, վոչինչ...

Տեսա յերազ մի վառ.
 Վոսկի մի դուռ տեսա,
 Վերան փերճւղ կամար,
 Սյուները՝ հուր տեսա:
 Տեսա ծաղկած այգին,
 Սոսի սուրբ ծառ տեսա.
 Մի հրեշտակ անգին
 Սոսից պայծառ տեսա:
 Յերկու բաժակ տեսա,
 Վոսկի գինին եր վառ.
 Յերկու նիզակ տեսա,
 Յերկու անգին գոհար:
 Սիրտըս՝ խոցված տեսա,
 Վերքիս արյունն եր վառ.
 Դահճիս կանգնած տեսա,
 Ասի՝ արևըս առ...

Թողի յերկիրն իմ հայրենի,
 Անահ անցա Արար ու Հինդ.
 Տեսա մարդիկ չորագլխանի,
 Տեսա հազար աղետ ու խինդ:
 Հասա մինչև Չինումաչին,
 Հասա մինչև Ծովը ձերմակ,
 Տեսա յերկրի ծայրը վերջին
 Յեվ դրախտի դուռը՝ կրակ:
 Հազար անգամ ծագեց Արև
 Յեվ մայր մտավ հազար անգամ,
 Տեսա ծառեր հըրատերև,
 Տեսա աղունքն արեգական
 Յեվ փերիններ քնքույշ ու սև
 Աչքերը՝ բոց, իրենք՝ խավար
 Յեվ փերիններ տեսա թեթև
 Փրփուրի պես՝ ճերմակ ու վառ...

—
 Բոլորը՝ ծուխ, բոլորն ավազ,
 Բոլորն՝ ավար ջուր ու քամուն.
 Զրկա՝ քեզնից գերիչ յերանդ,
 Քո անունից անո՛ւշ անուն...

Քնքռւյշ դու, լուսե աղջիկ ես,
Արտնւտ ես, վոսկե թռչնակ ես,
Չար նետը թող չդիպչի քեզ,
Աշուն ու ձմեռ չըզա քեզ:
Թող սիրտըդ մնա խնդուն հար,
Հուշին քո — լուսե թիթեռըդ —
Խաղն հար և հուրհուրն վառ,
Չար հուրը չայրի թևերըդ:
Հրե դու, արեային դու,
Մաքուր դու, լուսե հասմիկ ես,
Անմար թող ցոլա քո խինդը,
Չար աչքը թող չըտեսնի՛ր քեզ...

Կանգնել ես դու նրբահասակ,
Ժպտում ես ինձ, գերում ես ինձ,
Պարզել ես ինձ յերկու նիզակ,
Յերկու հրով այրում ես ինձ:
Նազով նրբին ասում ես՝ յեկ.
Այնպես անուշ նայում ես ինձ. —
Խուրձ-խուրձ թափած՝ մի սև արեգ —
Շող-մազերով այրում ես ինձ:
Պարզվում ես ինձ, սիրուց գինով՝
Քնքռւյշ ձայնով կանչում ես ինձ,
Արբած եմ յես անուշ թունով,
Ախ, ինչ անուշ տանջում ես ինձ...

*
*
*

Այնպես նաղիկ, այնպես թեթև, այնպես որոր
 Քայլում ես դու:
Վոսկեղուսիկ, ո, հրաթև, այնպես բոսոր
 Փայլում ես դու:
Դու վիթ ահոտ, դու խուսափուկ, այնպես անուշ
 Նայում ես դու:
Յեվ այնպես տոթ, այնպես փափուկ, այնպես քնքուշ
 Փայում ես դու:
Նայվածը՝ տեղ, ժպիտը՝ նետ, ո, խնայիր,
 Խայթում ես դու:
Ինքը՝ արեգ, սերը՝ աղետ, ո, մի՛ նայիր,
 Դյուլթում ես դու:
Աշխարհն ամեն քո վոտի տակ — թագուհու պես
 Տիրում ես դու:
Ո, հրեղեն, չար արեգակ, ում վոր նայես —
 Այրում ես դու...

*
*
*

Դուք մի հին վեպ եք դանդաղ թերթում
Այնպես հոգնած ու այնպես տրտում.
Արդյոք հում վիշտն է, հում ցավագին
Կարոտն է կիզում Ձեր պարզ հոգին:
Յես Ձեզ սիրում եմ, յերբ Դուք, Տիկին,
Կարծես հիշում եք մեռած մեկին
Ու յերբ նայում եք այնպես մաքուր
Յեվ այնպես հեղ եք ու այնպես քույր.
Կարծես հեռվից եք հետքս խոսում,
Կարծես յերազ եմ Ձեր յերագում,
Անտես մի գիրք եք կարծես կարդում
Յեվ կիսանիրն եք և կիսարթուն:
Կրակն անցնում է բուխարու մոտ,
Ախ, ինչ անուշ է լույսում աղոտ...

Ձեռներում Ձեր մանրիկ, նվագուն,
 Ձեր ձայնում, յերբ ասում եք «Տերյան»,
 Ձեր բարակ ժըպիտում նախրյան —
 Մի թախիժ կա մեղմած ու թագուն:
 Շուրթերում Ձեր մաքուր ու բուրյան,
 Ձեր պարում՝ հեղանազ ու ճըկուն,
 Հաշտորեն խոնարհված Ձեր հոգում
 Նախրյանն և յերգում, հնորյան...
 Յերբ կիզում եք Ձեր միշտ հրախանդ
 Նայվածի բոցերով մթամած, —
 Ուզում եմ որորել Ձեզ կամաց,
 Փայփայել յերգերով տնտվանդ,
 Տխրությամբ հնազանդ ու մեղմած,
 Նախրյան նվագով իմ հիվանդ...

Միթե վերջին պոետն եմ յես,
 Վերջին յերգիչն իմ յերկրի.
 Մահն և արդյոք, թե նի՞նջն և քեզ
 Պատել, պայծառ Նախրի:

Վտարանդի, յերկրում աղոտ,
 Լուսեղ, քեզ եմ յերագում
 Յեվ հնչում ե, վորպես աղոթք
 Արքայական քո լեզուն:

Հնչում ե միշտ խոր ու պայծառ
 Յեվ խոցում ե, և ալրում.
 Արդյոք բոցե վարդերդ են վառ,
 Թե վերքերն իմ հրահրուն:

Ահով ահա կանչում եմ քեզ՝
 Յուսն, ցնորք Նախրի, —
 Միթե վերջին պոետն եմ յես,
 Վերջին յերգիչն իմ յերկրի...

*
* *

Այնպես անխինդ եմ և նըման լացին
Յերգերն իմ յերկրի, այնպե՛ս տխրագին.
Մեզ չի հասկանա ոտարերկրացին,
Մեզ չի հասկանա սառն ոտարուհին:

Այն մեղամաղձիկ, լացող, միշտ լար
Յեկեջները ներդաշնակ այնպես
Յեւ հարազատ եմ սրտին մեր մոլար,
Հոգուն մեր բեկված, ավերված, հրկեզ...

Տեսնում եմ ահա՝ գյուղերը մեր խեղճ
Յեւ թուխ դեմքերն այն տխրության սովոր,
Իմ ժողովուրդը՝ անյեւ վշտի մեջ,
Յերկիրն իմ անբնխտ և աղետավոր...

Թող հնչե յերգն այդ դառն ու ցավածին,
Յերգը հայրենի, ցավագար ու հին,
Մեզ չի հասկանա ոտարերկրացին,
Մեզ չի հասկանա սառն ոտարուհին...

*
* *

Կարծես թե դարձել եմ յես տուն,
Բոլորն առաջվանն ե կրկին.
Նորից դու հին տեղը նստում,
Շարժում ես իլիկը մեր հին.
Մանում ու հեքյաթ ես ասում,
Մանում ես անվերջ ու արագ.—
Սիրում եմ պարզկա քո լեզուն,
Ձեռներըդ մաշված ու բարակ:
Նայում եմ մինչև վոր անդոր
Դու խըս ծնկիդ ե թեքվում,
Նորից յես մանուկ եմ այսօր,
Դրախտ ե նորից իմ հոգում:
Արեւ հանգչում ե հեռվում,
Դետից բարձրանում ե մշուշ,
Հեքյաթըդ անվերջ որորում,
Իլիկդ խոսում ե անուշ...

*
* *

Հիշում եմ՝ ինչպես այն ուշ
Աշունն եր վռսկեմորվում,
Մայրամուտն եր ժլատ վառվում,
Բըլուրը պատել եր մութ...

Մեր գյուղն ե՛ սարերը մերկ,
Մեր գետը՝ բարակ միգում,
Զանգակը՝ մեղմ ու բեկուն,
Թախծում են արոտ ու հերկ...

Յեվ մայրըս ահա հիվանդ
Մրսում ե, արև ուզում,
Նստած ե հետըս դրսում
Անխոս ու մեղմ-հնազանդ:

Յեվ ծեր ե մայրըս այնքան,
Փոքրիկ ե — բարի մի մայր...
Ցուլում ե սարը սուրսայր,
Յերգում ե զանգը լալկան...

*
* *

Դու հպարտ չես, իմ հայրենիք,
Տրտում ես դու և իմաստուն.
Կիղում ե քեզ մի հուր կնիք,
Մի հըմայող ու հին խոստում:
Յեվ միթե այդ վշտիդ համար
Զեմ սիրում քեդ, այսպես քնքո՞յշ
Յեվ խոնարհվում քեզ պես համառ,
Ո, հայրենիք՝ դառն ու անուշ...
Զըշացա խնդուն փառքիդ
Անցյալ ու հին փայլով յերբեք. —
Սիրեցի հեղ, անքեն հոգիդ
Յեվ յերգերդ մեղմ ու բեկբեկ,
Խեղճութունդ՝ խավար ու լուռ,
Ազոթքներդ՝ դառն ու ցավոտ,
Զանգակներիդ զարկը՝ տըխուր
Յեվ խուղերիդ լույսերն աղոտ...

*
* *

Մշուշի միջից, -- տեսիլ դուրսական, --
Բացվում ե կրկին Նաիրին տրտում.
Վճիռ յերկրի սրտում թախիժ կա այնքան
Յեւ այնքան ներում -- վճիռ յերկրի սրտում...
Վորտեղ են քարերն այնպես վերամբարձ
Ձեռների նման պարզված յերկնքին,
Վորտեղ ե աղոթքն այնպես վեհ ու պարզ
Յեւ զոհաբերումն այնպես խնդաղին...
Վորտեղ ե խոցում այնպես չար ու խոր
Սիրտը մարդկային դաշույնը քինոտ,
Վորտեղ ե հոգին այնպես վիրավոր
Յեւ անպարտ յերկիրն այնպես արյունոտ...

*
* *

Բարակիրան նաիրունին ինձ ժպտաց,
Նաիրունին տխուրաչյա և համեստ.
Այնպես վառ եր լեռնադասեր դեմքը բաց,
Նայվածն այնպես հրեղեն ու անարվեստ:
Յեւ հյուսիսյան հեռուներում ու ցրտում
Կարծես ցոլաց իմ նաիրյան արեն ալ,
Կարծես բոցե մի վարդ բացվեց իմ սրտում
Յեւ չի կարող արբած հոգիս լուռ մնալ.
Յեւ չի կարող սիրտըս չերգել այդ անբիծ
Հուրը, վոր ինձ ժպտաց այսոր ցուրտ հեռվում.
Այդպես արեն և դուրս նայում մութ ամպից
Իմ նաիրյան բաժնի, բաժնի աշխարհում. .

Վորպես Լաերաի վորդին, վորպես
Ուլիս մի, թողած և հող, և տուն,
Անցա ծովեր ու ցամաքներ յես —
Ամեն տեղ ոտար և անխնդում.

Ու հողնած քայլով ահա կրկին
Վերադառնում եմ հայրենի հող,
Դեպի քարերըդ ազնիվ ու հին,
Յեվ խրճիթներըդ՝ ահով ներհող:

Նվազով անուշ քանի սիրեն
Կանչում եյին ինձ և կախարդում,
Բայց սիրաբու մաքուր, վորպես ցորեն,
Պահեց անունըդ վշտում արթուն:

Յուրտ հեռուներում, անլուելի
Կրկեսների մեջ, սրտով մոլոր,
Յերազում եյի քո սիրելի
Յեվ մեղմ յերգերը, վորպես որոր:

Ու կարոտակեղ՝ ահա կրկին
Վերադառնում եմ, վոր առհավետ
Ունկնդիր լինեմ քո հին յերգին
Յեվ լամ, լամ անուշ քո յերգի հետ...

Իջնում ե գիշերն անգուլթ ու մթին
Յեվ այդը բացվում դառն ու մահահոտ,
Բայց հրկեղ հոգիս մորմոքում այս տոթ
Հավատում ե դեռ քո առավոտին:

Թող կիտվի խավարն ավելի խրթին
Յեվ չարխինդ ճնշե հողն իմ արյունոտ
Ու թող գն, թե կն, ավելի չար բոթ,
Մեխվի զոհ-յերկրիս անարգված սրտին:

Ուխտավոր անդուլ, դարերի ժառանգ
Մի հեզ նախրցի՝ գնում եմ անկանգ. —
Թող գուժկան գիշերն ահասաստ դավի —
Վորքան մութը սև՝ այնքան յես համառ,
Յերկնիք, իմ յերկիր, հավատով անմար՝
Սուրբ ե՝ քո ուղին և պսակըդ՝ վեհ...

Հայրենիքում իմ արնաներկ
Գիշերն իջավ անլույս ու լուռ.
Այնտեղ, ուր կար այնքան սիրերդ
Յեւ վարդի բույր, և սրտի-հուր:
Ամեն մի միտք՝ հիմա մի վերք,
Ամեն հայացք՝ հատու մի սուր.
Արնոտ դիշերն են համր ու մերկ
Նայում յերկինք՝ անդոր ու զուր:
Մի որ ինչ վառ ծաղկեց մոզված
Մեր նախնայան սիրտը բեկված,
Հրով վորքան խորհրդավոր.
Ահա՛ վորպես ծաղիկ թեքված
Մեր հին հողին՝ համր ու մոլոր,
Ա՛խ, և անդոր, և անարգված...

Նվիրում եմ անմոռաց Ստեփան Շահումյանի անմահ հիշատակին:

Սիրտըդ, վորպես վառ ատրուշան, պահիր վառ,
Սիրտըդ հրկեզ, մթնում դաժան, պահիր վառ:

Սիրտըդ խանդոտ, հրաբորբոք, պահիր վառ,
Խինդը տենդոտ, սերըդ՝ վահան, պահիր վառ:

Չար աշխարհի խավարի դեմ պահիր վառ,
Վորպես դրոշ արնանման, պահիր վառ:

Հեռվում անտուն, յեղիւր խնդուն, պահիր վառ,
Սիրտըդ բորբոք — վարդըդ վառման պահիր վառ:

Վորպես խարույկ յեղնող վկա, պահիր վառ,
Արևի պես, սիրտըդ վառման պահիր վառ...

Մի հին տրամուխուն անսփուփ ու խոր,
Վորպես վիշտն անյել հայրենի հողիս,
Յերգում ե սրտիս դառնագին որոր
Յեւ անդուլ ցավով մաշում ե հոգիս:
Գիտեմ՝ չի գալու աղատության որ,
Այնպես խոր գիտեմ, թեև անհանգիստ
Հոգիս մոգում են յերազով անզոր
Ու դեղ վորոնում անսփուփ վերքիս:
Աղմուկն այս կյանքի արդեն իմ սրտում
Հպում ե, վորպես մահերգ մի տրտում
Ու լսում եմ այն, վորպես հնավանդ
Մայրական որոր տխրությամբ անուշ:
Յեւ վաղուց հոգիս արդեն հնազանդ
Ձգտում ե յերկիրն... անցավ ու անհուշ:

Վորքան դեռ տրտունջ, քանի տրամուխուն
Պիտի որորեն որերըս կրկին,
Մորմոքուն դողան խոնջած իմ սրտում,
Ձուլվեն դառնությամբ լեցուն իմ հոգին. .
Յեւ վորքան կարոտ պիտի գա վրադ
Հոգիս, մահու չափ թախիծ ու խոցում,
Քանիցըս պիտի դողաս անփարատ
Յերկու աշխարհի սահմանագծում...

*
* *

Դարձար դու և սիրտըս տխուր ե.
Հնչիր — յերգից անուշ.
Քո ձայնը այնքան դեռ մաքուր ե,
Այնքան հարազատ մի հուշ.
Բայց սիրտըս արդեն խոնարհել ե.
Հոգիս արդեն մարել.
Թեթև ե արդեն ներելը,
Բայց... Անհնար ե սիրել...

*
* *

Լինելի չորան սարերում հեռու,
Դայիր, անցնելի վրանիս մոտով,
Իրար նայելինք անուշ կարոտով,
Քնքուշ ժպտայինք հանկարծ իրարու:
Գնայիր աղբյուրն ու յետ դառնայիր
Թեթև, վորպես վիթ, յեղնելի ձորից.
Մի ջուր տայիր ինձ քո լի սափորից
Ու վերանիս մոտ հանգստանայիր:
Յեվ վերջալուսին մի որ, ո՛ր մի որ,
Մանիշակագույն սարերի լանջին
Բացվելինք իրար խոսքերով հնչին,
Բայց ուխտը՝ լինել անխարդախ ու խոր:
Ու յերբ գնայիր — գիշերըս անքուն
Դառնար զալիքի մի թովիչ խոստում
Ու վառվեր հոգիս պարզ ու իմաստուն
Իմ վերանի տակ, սարերի գրկում:

*
* *

Հովիթներն այնտեղ կրակ են արել
Սարերի վրա — ու, անձեղ հեռու,
Չայնում են անվերջ մթնում իրարու
Հովիթներն այնտեղ կրակ են վառել:
Ախ, սիրտս թռավ աշխարհն այն հեռու
Ուր, հիւն, հնչում ես բարբառ հայրենի.
Հովիթներն այնտեղ կրակ են արել
Սարերում իմ բաց, ու, անձեղ հեռու...

*
* *

Հովիթներն ազատ հեռու սարերում
Կըրակ են անում — ձայնում են իբար:
Յես՝ կալանավոր աշխարհում արար —
Հովիթներն՝ ազատ հեռու սարերում:
Ու յերկրից՝ յերկիր — գերումից՝ գերում
Գնում եմ անդուլ, անհայտին ավար,
Հովիթներն ազատ հեռու սարերում
Կըրակ են անում — կանչում են իրար...

*
* *

Հովիթներն այնտեղ կրակ են արել
Սարերի վրա — ո, անձւշ հեռու.
Ձայնում են անվերջ մթնում իրարու
Հովիթներն այնտեղ կրակ են վառել:
Ախ, սիրտս թռաւ աշխարհն այն հեռու
Ուր, հիւն, հնչում ես բարբառ հայրենի.
Հովիթներն այնտեղ կրակ են արել
Սարերում իմ բաց, ո, անձւշ հեռու...

*
* *

Հովիթներն ազատ հեռու սարերում
Կըրակ են անում — ձայնում են իրար:
Յեւ՝ կալանավոր աշխարհում արար —
Հովիթներն՝ ազատ հեռու սարերում:
Ու յերկրից՝ յերկիր — գերումից՝ գերում
Գնում եմ անդուլ, անհայտին ավար,
Հովիթներն ազատ հեռու սարերում
Կըրակ են անում — կանչում են իրար...

*
* *

Դո՛ւ հնչիր, քո սրտի գարունն է,
Իսկ իմում՝ վերջինն է հիվանդոտ,
Բայց քոնից բոլորքուն ու խանդոտ,
Դո՛ւ հնչիր, քո սրտի գարունն է:
Ո, յերգիր, քո հոգին վառվում է,
Իսկ իմում՝ մահացում է տենդոտ,
Դո՛ւ հնչիր, քո սրտի գարունն է,
Իսկ իմում՝ վերջինն է հիվանդոտ...

*
* *

Ո՛ր, կըգան որեր ավելի տրտում
Ու դժնի, դժնի, առավել դժնի.
Կըդառնա հանկարծ բոլորն ապարդյուն,
Ո՛ր, կըգան որեր ավելի տրտում:
Կըլռե տրտունջն անամոք սրտում
Յեվ փոշու նրման ձանձրույթը կիջնի...
Ո՛ր, կըգան որեր ավելի տրտում
Յեվ դժնի, դժնի, առավել դժնի...

Գինով եմ, գինով եմ յես ել,
Թեթե եմ, անհոգ, լեզվանի.
Որորին մեզ պանդոկ-կարուսել,
Որորին, որորին մեզ, գինի:

Պոետ մի անտեր ու անտուն,
Գիտեմ յես՝ կորած եմ, կորած.
Բայց դեռ յերգն իմ յերգում ե տենդում —
Ո, յերանգ ե, յերանգ ու յերանգ...

Ինչ քանցիկ ե նստել այստեղ,
Ժպտալ քո խոսքին սեթեթե,
Իսկ ներսում իմ, ներսում մի ասել
Աստղում ե՝ ննջիլ առնալիւ...

Պարում են, յերգում վետերում,
Սահում ենք յեթեր առ յեթեր.
Գուցե վաղն իսկ կարդաս թերթում
Յեղ ժպտաս՝ «հանգյալ ի տեր»...

	Յեր.
1. Առաջաբան	7
2. Տխրութիւն	17
3. Fatum	18
4. Աշնան յերդ	19
5. Աշնան մեղեդի	30
6. Ինձ թաղեք	21
7. Կարոտ	22
8. Իրիկնաժամ	23
9. Յես անջատված եմ հայրենի հողից	24
10. Աշնան արամութիւն	25
11. Հրաժեշտի խոսքերից	26
12. Իմ գերեզմանին դուք Հմտենաք	27
13. Մթնշաղ	28
14. Յերեկո	29
15. Սանտիմենտալ յերգ	30
16. Դարձ	31
17. Զմրան գիշեր	32
18. Մոռանալ, մոռանալ	33
19. 14 տող	34
20. Գարուն	35
21. Գարնանամուտ	36
22. Փողոցի յերգը	39
23. Սև գիշեր	40
24. Հնչում ե անվերջ	41
25. Աշնան գիշեր	42
26. Ճնորք	43
27. Հայրենիքում	44
28. Տխուր յերգ	46
29. Resignation	47
30. Աշնան	48
31. Հեկեկում ե անվերջ	49
32. Ուշացած սեր	50
33. Անտրոնիքում	52
34. Արշալույս	53
35. Գարնան քաղաքում	54
36. Թափառումի սեր	56
37. Փողոցում	57
38. Զմրան գիշեր	58
39. Հայտնութիւն	59
40. Կարուսել	60
41. Շշուկ ու շրշում	62
42. Արևածագ	63
43. Վերադարձ	64
44. Դարձյալ իջալ գիշեր	69
45. Սրտակեղ կսկիծ մի հին	70

46. Տնակն իմ ցուրտ ու անդարդ	71
47. Մտքերից այս տարամերժ	72
48. Դուրսը՝ մայիսն եւ արեւածը	73
49. Յուրտ հոկտեմբերն եւ ծեծում իմ դուռը	74
50. Անդարդ իմ որվան	75
51. Վռակահանդերձ յեկար	76
52. Մաշում եւ իմ սիրտն անդադար	77
53. Պառլոյին	78
54. Նույնն եւ հասցեդ հնամյա	79
55. Նամակ	80
56. Ախ, Բուզուլուկ քաղաքում	81
57. Պառլոյին	82
58. Հրաժեշտի զաղել	83
59. Տրիտեաներ	84
60. Յես չեմ հոգնել սիրելուց	94
61. Աշուն եւ որերը ցրտում են	95
62. Սիրում եմ յես նրանց	96
63. Պետերբուրգ	97
64. Հոգնեցի գրքերից անհամար	98
65. Ի՞նչ մնաց ինձ	99
66. Տեսա յերազ մի վառ	100
67. Թողի յերկիրն իմ հայրենի	101
68. Քնքռւշ, դու, լուսե աղջիկ ես	102
69. Կանգնել ես դու նրբահասակ	103
70. Այնպես նաղլիկ	104
71. Դուք մի հին վեպ եք	105
72. Ձեռներում Ձեր մանրիկ	106
73. Մի՞թե վերջին պոետն եմ յես	107
74. Այնպես անխնդ եմ	108
75. Կարծես թե դարձել եմ յես դուռ	109
76. Հիշում եմ ինչպես այն ուշ	110
77. Դու հպարտ չես, իմ հայրենիք	111
78. Մշուշի միջից	112
79. Բարակիրան նաիրուհին	113
80. Վերադարձ	114
81. Սոնետ	115
82. Սոնետ	116
83. Դադել խնդության	117
84. Մի հին տրամություն	118
85. Վերքան դեռ տրտունջ	119
86. Դարձար դու	120
87. Լինելի չորան սարերում հեռու	121
88. Հովիթներն այնտեղ	122
89. Հովիթներն աղատ	123
90. Դու հնչիր, քո սրտի դարունն ե	124
91. Ո՛ր, կգան որեր ավելի տրտում	125
92. Գինով յեմ, գինով եմ ես ել	126

467
Apr.
2-180

9

4

471
8011

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0375040

58666

2-180a.